

เอกสารทางวิชาการ

หน้าที่ของที่ปรึกษาชาวต่างด้าวในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชุมพูห์ นาคีรักษ์
ภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยครินทริวโรด ปทุมวัน

มูลนิธิโครงการดำเนินศึกษาและมนุษยศาสตร์

บทบาทของที่ปรึกษาฯ ว่าด้วยประเทศไทยในราชสมบูร
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลฯ เจ้าอยู่หัว

ชุมพูน พากีรักษ์
ภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน

เอกสารทางวิชาการ
หมายเลข 2/005
(กุมภาพันธ์ 2524)

มูลนิธิโครงการสร้างเสริมกำลังศรัทธาและมุ่งมั่นศึกษาสืบ
เลขที่ 413/38 ถนนอรุณรัตน์ บางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร。 โทร. 424-5768。

คำนำ

โครงการค่าวาระสั่งคมก้าวสตร์และมูลนิธิศึกษาฯ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ทางที่ปรึกษาด้านภาษาเป็นญี่ปุ่นเป็นมูลนิธิในปี พ.ศ. 2521 โดยเป็นภาษาญี่ปุ่นในการส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดทำพิมพ์หนังสือต่างๆ ที่สอนภาษาญี่ปุ่นในสาขาวิชาสั่งคมก้าวสตร์และมูลนิธิศึกษาฯ ที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลและเรียนรู้ งานสอนความ งานรวมรวม งานแอดวานซ์ และงานวิจัย ในระยะแรกเราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นงานหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานแปลทำเรื่องทางวิชาการ แต่มาต่อมาในสาขาวิชาเหล่านี้ไม่มากนัก ในปัจจุบัน มูลนิธิฯ จึงก่อหนุนค่าใช้จ่ายในการส่งเสริมให้มีการผลิตค่าวาระและหนังสือประกอบการศึกษา ที่เนื้อหาสาระเกี่ยวกับเมืองไทย อาชีวศึกษาและญี่ปุ่นโดยเฉพาะ

ในปี พ.ศ. 2523 มูลนิธิโครงการค่าวาระสั่งคมก้าวสตร์และมูลนิธิศึกษาฯ มีนโยบาย ที่จะผลิตเอกสารทางวิชาการ เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในสาขาวิชาสั่งคมก้าวสตร์และมูลนิธิศึกษาฯ ห้องของนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศ โครงการเอกสารวิชาการ กลุ่มนี้ จะประกอบด้วยเอกสารทางวิชาการรวม 2 ชุดคือ

ชุดที่หนึ่ง รวมบทแปลและเรียนรู้เรื่องความ หรือเอกสารทางวิชาการที่ชาวต่างประเทศเช่นเกี่ยวกับเมืองไทยในแง่มุมต่าง ๆ ในสาขาวิชาสั่งคมก้าวสตร์และมูลนิธิศึกษาฯ เอกสารทางวิชาการชุดนี้จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ฉลุลสารโครงการค่าวาระสั่งคมก้าวสตร์และมูลนิธิศึกษาฯ ไก่เกยจั๊ห์มาแล้วในระหว่างปี พ.ศ. 2516 - 2519 ทางกันแท้เห็นใจว่า จะมีการรวบรวมบทราพในหัวข้อเดียวกันให้เป็นกุญแจ แนะนำจากนี้เอกสารทั้งหมดนี้ท่องไปช่วยของการจัดทำเอกสารทางวิชาการชุดนี้มีไก่จั๊ห์มาเดพะภาษาอังกฤษคั่งที่เคยเป็นมาในอดีต หากเพิ่งจะเข้าใจทางกรอบให้กรอบกุญแจลงมาในภาษาต่างประเทศอีก ภาษา

ชุดที่สอง เป็นรายงานผลการวิจัย ที่เป็นงานวิจัยอิสระและงานวิจัยที่ได้รับเงินอุดหนุนจากสถาบันต่าง ๆ รวมถึงกองทุนสนับสนุนงานวิทยานิพนธ์

บทบาทของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศในรัฐสมัย
พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเติงถวายราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. 2411 ขณะที่ทรงมีพระชนมายุเพียง 16 พรรษา จึงจำเป็นจะต้องมีผู้สำเร็จราชการ แทนกิ่งบริหารงานแทนพระองค์จนกว่าจะทรงบรรลุนิติภาวะ กือ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุณนาค) สมุหกลาโหม ฉะนั้นพระองค์จึงยังไม่ทรงมีพระราชอำนาจอย่างเต็มที่กังส์มูญ "สมบูรณ์มูญลิทธิราช" นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงประสนมูก้าห์ที่จำเป็นต้องหาทาง เก้าไกโดยความคือ

1. การที่ขุนนางตรายุลนุนตามีอิทธิพลควบคุมการบริหารประเทศ
2. การปกครองหัวเมืองและประเทศราษฎร์หลายแห่งไม่มีระเบียบ秩กุณ
3. ภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสที่เข้ามายึดครองอาณาจักรอยู่โดยรอบราชอาณาจักรไทย

ท้ายสุดดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าฯ ทรงเห็นความจำเป็นที่จะ ต้องอำนวยการปกครองมาสู่พระองค์ ทั้งนี้เพื่อการใช้อำนาจโดยตรงของพระมหาภักษริย จึงจะสามารถสร้างชาติให้มั่นคง รักษาเอกราชของชาติในขณะนี้ไว้ได้ ทั้งนี้หลังจาก พระราชนิธิบรมราชาภิเษกครองราชย์ที่ 2 พ.ศ. 2416 จึงทรงเริ่มโครงการที่จะอำนวยเช้าสู่พระองค์ พร้อมกับการเร่งรัดพัฒนาประเทศ ปฏิรูปการปกครองทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จนสามารถ แก้ไขมูก้าห์ในประกาศที่ 1 และ 2 ให้คล่องไว้ได้ เป็นผลให้การบริหารประเทศเป็นอันหนึ่ง อันเดียว กัน ยังคงเหลือแต่ประกาศที่ 3 อันเกี่ยวกับการอยู่รอดของประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลไทยต้อง ดำเนินการอย่างรอบคอบระมัดระวัง

พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าฯ ทรงเล็งเห็นว่าคนไทยในขณะนี้ยังไม่สามารถ คลี่คลายมูก้าหานี้โดยคนเอง ให้หักห้าม ประกอบกับเป็นกิจการเร่งด่วน จะเป็นต้องใช้ชาวต่าง ประเทศในเข้ามาช่วยแก้ไขเป็นการเฉพาะหน้าไปก่อน ในประเด็นต่อไปนี้ คือ

1. การปรับปรุงประเทศ การคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก ทำให้รัฐบาลไทย ต้องดำเนินวิธีศึกษาพ่อนป่านเพื่อรักษาเอกราชของประเทศไทยไว้ให้ทักษะเป็นอาณาจักรเหมือน

ประเทศไทยนั้น นอกเหนือจากนี้ยังมีอีกหลายหลักเลี่ยงมิให้ทำอำนวยด้วยกล่าวถือโอกาสเข้า
แพรกแซงกิจกรรมภายในอีกด้วย ทางออกที่เหมาะสมที่สุดในขณะนี้คือ การพยายามปรับปรุง
ประเทศไทยให้ความหน้าที่นานาประการในยุโรป ซึ่งทั้งนี้รัฐบาลไทยจำต้องใช้คนที่รู้งาน มีความ
สามารถทั้งด้านวิชาการและการบริหารระบบใหม่ แต่ราชการไทยในขณะนี้ยังขาดคุณสมบัติ
เหล่านี้ จึงต้องมาจากชาวยุโรปเข้ามาทำงานแทนตามนโยบายที่ประเทศไทยเดินเรื่องนี้เป็นภารกิจต่อไป
ในขณะนี้โดยเฉพาะคือ ลูกน้ำ

2. การแก้ไขสิทธิส่วนอุปกรณ์ฯ เนื้อหาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลฯ
ไทยให้สำนึกรู้ญาณาริบกุณฑิเมื่อ พ.ศ. 2398 และทำสันติสัญญาที่กำหนดไว้กับฝ่ายนานา
ประการอีก 14 ชาติ เป็นผลให้ไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบทั้งทางด้านภาษีซึ่งไทยจะเรียกเก็บจาก
เรือนักการของคู่สัญญาไปเพียงร้อยละ 3 และอีกน้ำหนึ่งทางการค้าที่ชาวต่างประเทศมีสิทธิตั้งแต่
กงสุลพัจารณาค์ที่คุณชาติบันดาลออกจนถึงคนในบังคับ คือได้รับสิทธิส่วนอุปกรณ์ฯ นั้นเอง จึงทำ
ให้ชาวอาเซียนในไทยนิยมไปขอจดทะเบียนเป็นคนในบังคับยุโรป หันนี้เพื่อที่จะได้รับสิทธิเช่นและ
ข้อยกเว้นต่าง ๆ เป็นส่องทางให้ชาติยุโรปมีโอกาสแพรกแซงกิจกรรมภายในของไทยให้สั่งขาดทิ้ง
ทางแก้ไขของไทยในมือหนานี้คือ ปฏิรูประบบการค้าและจัดทำประมวลกฎหมายความสงบสุก
ตลอดจนเบิกการเจรจาแก้ไขกับประเทศไทยซึ่งการจะปฏิรูปต้องดำเนินการอย่างสูงทั้งทางกฎหมายและทางการทูต ส่วน
คนที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ในเวลาหนานี้คือชาวยุโรปผู้เป็นเจ้าของห้างสรรพสินค้าและมีความรู้คุณเคยในการ
ค้าที่น้ำด้วยแล้ว

จากเหตุผลดังกล่าว จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงประเทศไทยหรือการร่างประมวล
กฎหมายนี้อยู่กันจริงสำหรับคือ "ก้าวสั้นๆ" แต่ไทยขาดแคลนปัจจัยข้อนี้อย่างมาก ถึงแม่พระบาท
สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลฯ จะทรงมีพระอันุชาติทรงพระปรีชาสามารถอยู่หลายพระองค์ก็ตาม แต่ก็
ยังไม่เพียงพอ เช่น พระเจ้าน้องชาเรอ กรมหลวงเทวะวงศ์โรปกาล พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหลวงดำรงราชานุภาพฯ ส่วนพระโอรสที่ทรงส่งไปศึกษาในยุโรปก็ยังไม่ทรงมีความชำนาญ
และประสบการณ์มากพอ ยังกว่านั้นส่วนใหญ่ยังทรงศึกษาวิชาการทางค้านพาร จึงไม่สามารถ
จะช่วยในการบ้านเมืองด้านปรับปรุงประเทศไทยได้เพิ่มที่ ก็ปรากฏว่า เมื่อในช่วงระยะเวลา 10 ปี
สุดท้ายของรัชกาลถึงแม้ว่าพระโอรสและข้าราชการจะสำเร็จการศึกษาจากยุโรปกลับมามีภารกิจติด
ราชการแล้วก็ตาม ไทยยังคงต้องจ้างชาวต่างด้าวประจำประเทศไทยเข้ามายังงานอีกจำนวนมาก แต่ทั้งนี้อาจ

ประกอบกับฐานะทางเศรษฐกิจของไทยที่ขึ้นกว่าเดิมสามารถเก็บภาษีมีรายได้เข้าประเทศ
เพิ่มขึ้น จึงมีเงินมากพอจะจ้างชาวญี่ปุ่นเข้ามาช่วยงานประเทศให้เจริญรุกหน้าสืบต่อไปได้
ที่ปรึกษาและข้าราชการชาวต่างประเทศ

ในว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาราชการ deliberate เป็นที่ปรึกษาด้วยก่อนการปฏิรูป
พ.ศ. 2430 มีหัวฝ่ายทหารและพลเรือน แต่ยังมีจำนวนน้อย การว่าจ้างมีมากขึ้นหลังจาก
การปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435 ทั้งนี้ เพราะไทยต้องการบุคลากรที่มีความสามารถอย่าง
แรงด้วย ถึงประภูมิในพระราชหัตถเลขาพระราชนิยมฯ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ฉันบันที่ 3
ถึงกาฬ พ.ศ. 2442 ความว่า

"... ในเมืองเราวานี้ไม่ใช้สันญ์ได้ยิ่งกว่าคน ...; เพราะเหตุที่สันเช่นนี้
จึงคงจำใช้ฝรั่งในที่บังคับของเรายังไม่มีความรู้และความสามารถไม่พอ ... คนเรามีนี่ไป
ไม่ไหวจริง ๆ ไม่ใช่ไม่ไหวคุณยก็ลังวังซู่ๆ ถ้าคุณคิดความสามารถ ไม่ไหวคุณมีนี่ไม่คุณรู้
เสียเลย ... การที่เราใช้ฝรั่งนั้น แปลว่าเราใช้คำรามำเร็ว คือเอาที่เขาลองแลเห็นว่าที่แล้ว
มาทำที่เดียว ...."¹

ชาวต่างประเทศที่เข้ามายืนบดีหน้าที่ในไทยมีในระดับต่าง ๆ กัน ทั้งที่ปรึกษาราชการ
ทั่วไป (General Adviser) ที่ปรึกษา (Foreign Adviser) ประจำกระทรวงและ
กรมต่าง ๆ และข้าราชการประจำ

คำแนะนำที่ปรึกษาราชการทั่วไปมีเพียง 3 ท่านเท่านั้น คือ เจ้าพระยาอภัยราชা
(Rolin Jacquemyns) นายเอ็ดเวิร์ด สโตรเบล (Edward H. Strobel) และพระยา
กอลยาณไม่ทรี (Jens I. Westengard) ทั้งนี้ไทยเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกเองโดยอาศัยคำแนะนำ
น้ำของตัวแทนรัฐบาลไทยในญี่ปุ่น โดยพิจารณาจากคุณสมบัติและความสามารถเฉพาะตัวของ
บุคคลนั้น ๆ เป็นหลักใหญ่ เช่นในกรณีของเจ้าพระยาอภัยราชាដ้วยบุคคลนี้ที่ไทยว่าจ้าง
มาราชการ พ.ศ. 2435 ซึ่งเป็นช่วงที่ไทยกำลังมีปัญหาข้อตกลงกับฝรั่งเศส ถ้าหากว่าไทย
ต้องการพัฒนาหรือประเทศกื่นมาต้องดูอย่าง仔細จากฝรั่งเศส ก็ควรจะต้องว่าจ้างชาวต่างดูด
แท้การว่าจ้างที่ปรึกษา 2 คน ต่อมานั้นไทยมีเหตุผลทางการเมืองมาประกอบด้วย คือต้องการ
หลักเสียงการแพร่รับแข้งหงษ์ของอังกฤษและฝรั่งเศส จึงจ้างชาวอเมริกัน เพราะสหรัฐเป็นชาติ
ใหญ่มีความเป็นกลางและไม่มีผลประโยชน์ในไทยมากนัก

ส่วนที่ปรึกษาประจำสำนักนายกรัฐมนตรีและกรรมกรองต่าง ๆ นั้น ปฏิบัติหน้าที่เฉพาะในหน่วยงานของตน อย่างช่วยเหลือแนะนำหรืออนับหารากิจการหั้งส่วนที่ปรับปรุงและที่จัดคงที่ในมีความแน่นหนาอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งคนไทยยังไม่มีความรู้ความชำนาญพอจะดำเนินการด้วยตนเองได้ ที่ปรึกษาเหล่านี้ นอกจากจะทำให้การปรับปรุงໄก์ผลกระทบเรื่องทั้งความต้องการแล้ว ยังช่วยในการฝึกงานให้เกิดขั้นราชการไทยสามารถตระนิษัทวิธีการลืมต่อไป และสำหรับที่ปรึกษาประจำสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ค่อยประสานงานระหว่างเสนาณฑ์กับเจ้ากรมที่เป็นชาวต่างประเทศด้วย กระทรวงสำคัญ ๆ ที่มีที่ปรึกษาชาวต่างประเทศก็มีอาทิเช่น

1. กระทรวงการต่างประเทศ หน้าที่สำคัญของที่ปรึกษา คือ ช่วยเหลือให้คำแนะนำทางไก่เปรียบเทียบเปรียบในการเจรจาต่างชาติ โดยเฉพาะในการทำสนธิสัญญาหรือปรึกษาแก้ไขข้อสัญญากับหน้าที่งาน นอกจากนี้ ยังต้องช่วยร่างจดหมายให้ตอบของกระทรวงที่มีไว้ดึงรัฐบาล สภานุทูต หรือสถานกงสุลของประเทศไทย ฯ หน้าที่ทั้งกล่าวนี้เคยเป็นของที่ปรึกษาราชการทั่วไป แต่ภายหลังเมื่อยกเลิกตำแหน่งนี้ พ.ศ. 2459 จึงได้เปลี่ยนเป็นคงที่ปรึกษาประจำสำนักนายกรัฐมนตรี แล้วหันหมกลวนแต่เป็นชาวอเมริกัน จนถูกยกเลิกหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

2. กระทรวงการคลัง งานของกระทรวงนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเช่นกัน ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาปรับปรุงประเทศไทยจะดำเนินไปได้มากน้อยเพียงไก่ยอมเข้าอยู่กับเงินทุน ยังกว่านั้น การว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาบริหารงานราชการก็ต้องเสียเงินค่าใช้จ่ายสูง จำเป็นต้องพยายามหารายได้ของแผ่นดินให้มากขึ้น คือ ปรับปรุงระบบการคลังเสียใหม่ รวมรวมการเก็บภาษีอากรรายได้แผ่นดินไว้ในที่แห่งเดียว เพื่อที่พระมหากษัตริย์จะได้ทรงควบคุมดูแลได้ทั่วถึง มีการจัดทำงบประมาณประจำปีของเหล่าหน่วยงาน ที่ปรึกษาของกระทรวงนี้จึงนับว่าสำคัญมาก ทั้งหมดเป็นชาวอังกฤษ และเคยปฏิบัติงานที่อังกฤษมาก่อน

3. กระทรวงยุติธรรม ในไทยมีความจำเป็นต้องจัดสร้างประมวลกฎหมายสำคัญ ทั้งคดีแพ่ง-อาญา และพาณิชย์โดยเร็วที่สุด เพื่อใช้ในการเรียกร้องสิทธิสภาพนักกฎหมายเช่น กลับคืน และจำกัดสิทธิปฏิเสธของชาวต่างประเทศ ตลอดจนคนในบังคับ การจัดสร้างประมวลกฎหมายนี้ ไทยจำเป็นต้องมาร่างจากนานาประเทศ ทั้งในปัจจุบันและในอดีต คือ ญี่ปุ่น ซึ่งเพิ่งจะทำประมวลกฎหมายก่อนหน้าไทยไม่นานนัก คณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายจึงมีทั้งคนไทย

ญี่ปุ่นและเอเชีย ซึ่ง 2 กลุ่มหลังเป็นที่ปรึกษาประจำสำนักงานทั้งสองด้วย

4. กระทรวงมหาดไทย นับเป็นกระทรวงหลัก มีหน้าที่ครอบคลุมการปกครองประเทศ ควบคุณกิจการแผ่นดิน ฯ ทั้งนี้ในแบบญี่ปุ่นถ่ายทอดวิถีงาน เช่น กรมสำรวจ กรมตำรวจนครบาล กรมป่าไม้ กรมราชโโลหะกิจ กรมกฎหมาย (ภายหลังกลับไปขึ้นอยู่กับกระทรวงเกษตร) และกรมสุรพรการ (เดิมอยู่กับกระทรวงการคลัง) กรมเหล่านี้เจ้ากรมล้วนเป็นข้าราชการประจำ เพราะว่าเป็นกรมทั้งชั้นใหม่ ข้าราชการไทยไม่สามารถจะปฏิบัติให้ลุล่วงได้

5. กระทรวงศึกษาธิการ การปรับปรุงของกระทรวงนี้เป็นผลงานของเสนาณฑ์และข้าราชการไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ ที่ปรึกษาประจำสำนักงานนี้เพียงคนเดียวและคัดเลือกจากครูชาวต่างประเทศที่เข้ามารับราชการในไทยแล้ว เพราะเคยรู้งานมาก่อน ยอมเข้าใจในภูมิประเทศและความต้องการของไทยว่าเป็นอย่างไร นอกจากรัฐกิจที่พากเพียรเป็นส่วนสำคัญสันสนับสนุนการศึกษาอย่างมาก

6. กระทรวงเกษตร งานของกระทรวงนี้เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการผลิตทางค้านการเกษตรซึ่งขึ้นอยู่กับการเอื้ออำนวยของธรรมชาติ ทางการจังหวัดยามังค็ตังหน่วยงานใหม่ ฯ เช่น กรมคลอง โดยนำแบบอย่างการชลประทานของต่างประเทศมาใช้ มีเจ้ากรมเป็นชาวสยามแล้ว ลักษณะหนึ่งคือ กรมทั้งหมดเป็นที่คุณ เพื่อแก้ไขภัยธรรมชาติที่เกษตรกรรมมีเจ้ากรมเป็นชาวอังกฤษ

สำหรับชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการตามกรมกองต่าง ๆ นี้ ส่วนใหญ่เป็นชาวอังกฤษที่รัฐบาลไทยขอรับมาราจาร์รูนาล อังกฤษที่อินเดีย พระบาทสมเด็จพระปูชนียอดมโลก้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหัตถริษยาถึงการที่อังกฤษให้ไทยรับมือข้าราชการของตน ลงประกาศในพระราชที่ดินเลขพระราชนครินทร์ว่าสุทธิสุริยศักดิ์ ฉบับวันที่ 7 ฤกษ์พันธ์ พ.ศ. 2442 ว่า "... เขาถือว่าตนของเขาก็มาทำงานใหญ่ ฯ เช่นนี้ ... การงานใด ๆ ก็ต้องอยู่ในมือเขาหมด ..."² ส่วนการที่รัฐบาลไทยฯ จ้างชาวอังกฤษมากกว่าชาติอื่น ๆ อาจเป็นเพราะว่าไทยได้เห็นผลการปฏิบัติงานของอังกฤษที่จากการปรับปรุงอาณา尼คมของตนในสิงคโปร์ และอินเดียอย่างเรียบร้อย อนึ่งไทยยังมีความเจ็บแย่ที่สร้างเศษเป็นมังคบ์ไทยในกรณีเช่นเดียวกัน

จึงต้องการให้อังกฤษไว้เป็นพื้นเมือง เพราะเห็นว่าทั้ง 2 ชาตินี้ไม่เคยมีสัมพันธภาพอันดี ต่อกันนัก ประกอบกับคนไทยและน้ำส่วนราชการเข้าใจแต่ภาษาอังกฤษ อ่อน懦 ไร้ความสามารถคุณค่าเดียวกับเป็นอันตรายถือผลเสีย ทั้งปรากฏในพระราชนัดลักษณ์ของชาตินี้ กันนั่นว่า "... แต่การเรื่องใช้ฟรั่งมากที่เป็นสำคัญถึงชาติเดียวกันหั้งหมกเมิ่งไม่สู้จะที่ให้มั่งเกิดความริบขายของชาติอื่น มั่นรุวน ๆ จะให้เข้าทางฝูงชาติ กรณีนี้เป็นของชาตินี้ กรณั้นเป็นของชาตินี้ ..." ³ ผลจากการคำเนินนโยบายเช่นนี้ของไทยทำให้ฟรั่งเศส ไม่พอใจอย่างมาก ถึงกับมั่งไว้ในขอตกลงการทำสนธิสัญญากับไทยฉบับ พ.ศ. 2447 ว่าด้วยการ ไทยห้องจ้างชาวฝรั่งเศสเข้ามาบริหารราชการทำแผนที่ในไทยด้วย

การที่ไทยคำเนินนโยบายจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาเป็นพี่น้องชาติและรัฐราชการ เช่นนี้เป็นประกายชันแห่งประเทศไทยอย่างมาก ช่วยให้ไทยปรับปูงประเทศด้านต่าง ๆ ในเจริญ ขึ้นแบบชาติตะวันตก เมฆจะกินเวลาถึงรัชกาลต่อ ๆ มาถัดมา แต่ยังคงมีบางส่วนที่ไม่ได้ผล สมควรดึงจึง เน้นหน่วยงานที่ชาวต่างประเทศเป็นเจ้ากรม บางกรมชาราชการไทยไม่ สามารถฉะรับช่วงการปฏิบูติงานลึกลับไปให้เสียอันระยะหัวใจที่มีให้ปรึกษาอยู่ อ่อน懦 ไร้ความสามารถ ไทยก็สามารถปรับปูงกลไกต่าง ๆ ตกลงทำสนธิสัญญาแก้ไขความยุ่งยากและความไม่เสมอภาค ต่าง ๆ ที่มีอยู่กับประเทศไทยอย่างมานาจ โดยอาศัยความช่วยเหลือจากพี่น้องชาติเพื่อนี้เอง

การว่าด้วยพี่น้องชาติและการทั่วไป

ระยะแรกของการปรับปูงประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระปูจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีชาวต่างประเทศเป็นพี่น้องชาติส่วนพระองค์ คือ นายเคนรี อาลานาสเตอร์ (Henry-Alabaster) เคยดำรงตำแหน่งรองกองสุล และกองสูลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นายอาลานาสเตอร์ เข้ารับราชการกับไทยระหว่าง พ.ศ. 2415 - 2427 นอกจากจะทำหน้าที่เป็นพี่น้องชาติส่วนพระองค์แล้ว ยังช่วยในการร่างกฎหมาย ให้ด้วยกับชาวต่างประเทศ ด้วยคำแนะนำในการปรับปูงเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นผู้เริ่มในการ ตั้งการไปรษณีย์โทรเลข จัดตั้งประกาศที่สั่นตอนปากัน แม่กองซ่อนแอบถนนและจั่กซั่ง พิพิธภัณฑ์ประวัติธรรมชาติ สืบทอดฐานว่าการจ้างนายอาลานาสเตอร์มีสาเหตุเนื่องจากในรัชกาลนี้ ไทยมีราชการต้องศึกษาพัฒนาปรับเปลี่ยนมากขึ้น จึงต้องการให้คนที่ชำนาญงานมาปฏิบัติหน้าที่

ประกอบกันมายอาลานาสเตอร์ เคยปฏิบัติงานในไทยมาก่อน ทราบสถานการณ์ที่จะมาในคราว
เมืองน้ำท่วง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และอาจเป็นพระราชน้ำท่วมที่ประจุล้อมเกล้าฯ
ทรงเห็นผลดีจากการมีปรึกษาทางทหารในแผ่นดินก่อนวัย การว่าจ้างที่ปรึกษาส่วนพระองค์
เช่นนี้อาจเป็นแนวทางให้ทรงคิดถึงช้าๆ ค้างประทีก่อน ๆ เช้ามารับราชการในระยะห้ามมา
คงปรากฏในสำลังสมเด็จภาคที่ 44

"เนื่องรัฐมนตรีท่วงเข้าไปทรงคำสั่งให้ยกเว้นการตั้ง
ประเทศ แต่แรกไก้มิสเตอร์เยนรี อาลานาสเทอร์ ซึ่งเป็นข้าราชการอังกฤษเด็กจาก
ที่มาเยือนมารับราชการอยู่กับไทย เป็นที่ปรึกษากฎหมายนานาประเทศหลายปี ครั้นมิสเตอร์
อาลานาสเทอร์ถึงแก่กรรม ทรงพระคําวินิจฉัยว่าการที่มีฝรั่งอยู่ช้านานกฎหมายนานาประเทศไว้เป็น
ที่ปรึกษาในกระทรวงการต่างประเทศเป็นประโยชน์มาก มีพระประสงค์จะหาครัวเส้นมิสเตอร์
อาลานาสเทอร์"⁴

การจัดทำที่ปรึกษาใหม่คือจากนายอลาบาราส เดอร์นัน คร. เค瓦น (Gowan) นายเพทาย์ประจำองค์ได้แนะนำภัยพิเศษ อินเนส (Mitchel Innes) เนคเมลลิต ชาวอังกฤษ แห่งนายอินเนสมีอธิบายว่า “ร้าว” ไม่มีสูตรใดชอบ และได้ถ้าออกจากราชการไป เมื่อ พ.ศ. 2434 รัฐบาลไทยจึงจัดหาคนใหม่ พอดีขณะนั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น ดำรงราชานุภาพ อยู่ระหว่างการเสด็จประพาสญี่ปุ่นจึงรับหน้าที่นี้ พระองค์ทรงปรึกษากับ นายเฟรเดอริก เวอร์นี (Frederick Verney) ข้าราชการประจำสถานทูตไทยที่ลอนดอน และลор์ดเรย์ (Lord Reay สหายของนายเวอร์นี ที่มาได้เป็นข้าหลวงเมื่อบอกเมืองเบรน)

ชาวอังกฤษทั้ง 2 ยุลเสนอแนะนายโอลัง ยัคคินส์ อธิบดีรัฐมนตรีมหาดไทยและโยธาธิการของ รัฐบาลเบลเยียม มีความสามารถด้านการเมืองและกฎหมายระหว่างประเทศ หลังจากนั้น กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ทรงล้มภัยที่ตรวจสอนคุณสมบัติความสามารถของนายยัคคินส์ด้วย พระองค์เอง รวมทั้งได้รับหนังสือรับรองจากข้าราชการระดับสูงของเบลเยียมอีกด้วย รายนาม รัฐบาลไทยจึงทดลองทำสัญญาว่า “จ้างนายยัคคินส์ เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2435 ในคำแนะนำที่ปรึกษาซึ่งมิใช่เพียงที่ปรึกษาภูมายของกระทรวงการต่างประเทศเท่านั้น เพื่อต้องให้คำแนะนำ ช่วยเหลือในกิจการของกระทรวงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นมา รวมทั้งช่วยเหลือในการที่ไทยจะติดต่อ กับนานาประเทศ ภายหลังจากการเข้ามารับราชการ นายยัคคินส์ ปฏิบัติงานได้ผลดีเป็นที่ไว้วางพระหัตถ์มาก จึงโปรดให้เลื่อนเป็นคำแนะนำที่ปรึกษาราชทูตมีอำนาจเจรจาเพื่อ

(General Adviser and Minister Plenipotential) ต่อมาในปี พ.ศ. 2439
 ได้รับพระราชทานบรมราชกังก์เป็น "เจ้าพระยาอภิรักษานุญาติกิจฯ"⁶ นับเป็นตำแหน่ง
 อันมีเกียรติสูงสุดที่ชาวญี่ปุ่นได้รับเป็นครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินhar เจ้าพระยาอภิรักษาน
 ทราบด้วยนั้นแหล่งข่าวจากราชสำนัก แหล่งข้อมูลของพระบรมราชานุญาติกลับเบลเยียมเมื่อปี พ.ศ. 2444

พระบานสมเด็จพระอุลจอมเกล้าฯ ทรงมีรั้งสั่งให้ราชทูตไทยในยุโรป เช่น พระยาสุริyanุวัตร ทูตไทยประจำกรุงปารีส รวมทั้งเจ้าพระยาอภัยราชากับชัชวาลย์หาคนที่มีความรู้ความสามารถทางคณกัญญาและมีความสามารถเมือง แต่อาจลูกฐานะลงเป็นเพียงที่ปรึกษากระหรงการทางประเทศ ทั้งนี้เพื่อระเทริงว่า จะมาขัดแย้งกับนายการเมือง ที่ปรึกษาชาวอังกฤษประจักษ์กระหรงพระคลังซึ่งรักษาการแทนที่ปรึกษาทัวร์ไปอยู่ การคัดเลือกทำอย่างยากลำบาก เนื่องจากต้องการหาชาติที่เป็นกลางเพื่อรักษาอุดมธรรมชาติ หลีกเลี่ยงมหาอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศสที่กำลังมีศูนยาด้วยกันไทย เช่น กรณีการขยายอิทธิพลของอังกฤษในรัฐລາວ ประกอบกันมีตัวอย่างจากชาวอังกฤษที่เข้ามารับราชการในไทยมากหนาแน่นเช่นกันในส่วนของการค้าขายกับประเทศไทย ร.ก. 112

พระยาสุริyanวัตร โภคปรีกษาภัพราชยาอธิการราชวราหาร ทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน
ก ี ชี เล่อนายจอน เฮย์. (John Hay) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐ
ให้ชี้แจงจัดการสืบท้าให้ ที่สุกได้แม่นนายเอ็คเวิร์ด สโตร์เบล ชาวอเมริกัน สำสตราจารย์
ผู้ชำนาญทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัย耶鲁รัวร์ด และมีประสบการณ์ทางการเมืองพอสมควร เป็น
เคยดำรงตำแหน่งเลขานุการสถานทูตประจำกรุงเมคริค อคีคูชัวร์รูนน์ต์รัฐมนตรีประจำกระทรวงการ
ต่างประเทศคนที่ 3 ของสหรัฐ สามารถภาษาต่างๆ ได้ 4 ภาษา คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส
สเปน เบอร์มัน และโปรตุเกส นอกจากนี้ ยังมีความชำนาญทางการคลังอีกด้วย⁷ รัฐบาลไทย
ให้สืบสวนเรื่องราวเกี่ยวกับสโตร์เบลจากการต่างๆ อนึ่งส่วนเดียวพระบรมโหรสำธิราช
เจ้าฟ้ามหาธิรราชฯ ซึ่งกำลังทรงศึกษาท่องกุฎិช์อังกฤษที่โคลัมเบีย บรากฎ្យាងาดุสัมบทิ
และความสัมารถของสโตร์เบลเป็นที่พอใจของทูลไทยทั้งหัวอังตันและปารีสมาก ที่สุครรูบาน
ให้จึงทดลองว่าจ้างสโตร์เบลในตำแหน่งที่ปรึกษาทั่วไปประจำกระทรวงการต่างประเทศเมื่อวันที่
21 ตุลาคม 2445 แต่สโตร์เบลนี้ขอแยกออกจากเสมี่ยมมาช่วงจกซัวเคละพิมพ์ตี ซึ่งทางไทย
เห็นว่าควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านกฎหมายอย่างถูกต้อง จึงให้ทดลองจ้างนายเจนส์ เวสเทนการ์ค

เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2446 ในคำแทนงผู้ช่วย⁸ สโตรเบล ไคกุลขอดำเนินที่ปรึกษา ราชการทั่วไปและอธิการบดีมีอำนาจเต็มเสมอ กับเจ้าพระยาอภัยราชฯ กรมหลวงเทวงษ์-ราดาโนร์ ไคหารงซึ่งว่า ดำเนินงหลังนน เจ้าพระยาอภัยราชฯ ได้รับพระราชทานเป็นการ ตอบแทนความสามารถในภาระหนัก ให้ใช้คำแทนงคึ้นเดิม แต่สุดรัฐบาลไทยได้อุ่นคือให้คำขอ ของสโตรเบลเพื่อเป็นการพักน้ำหนาอย่างมาก และเมื่อครบสัญญาจ้าง รัฐบาลไทยได้วางต่อ พร้อมทั้งเพิ่มเงินเดือน เงินบำนาญให้ด้วย สโตรเบลปฏิบัติหน้าที่จนถึงแก่อสัญกรรมในไทย เมื่อปี พ.ศ. 2450

รัฐบาลไทยได้จ้างนายเวสเทนการ์ด ให้ปฏิบัติหน้าที่ในคำแทนที่ปรึกษาทั่วไปสืบต่อมา เนื่องจากเป็นผู้ช่วยเหลือใกล้ชิดของสโตรเบล สามารถจะดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ให้บรรลุกุณฑ์หมายได้ เวสเทนการ์ดเป็นผู้ที่มีความจริงใจ และมีเหตุผลเสมอ ได้เคยเสนอว่า ดำเนินที่ปรึกษาราชการก็เหมือนกับเสนาบดี ถ้าทำไม่ถูกใจก็ให้ออกได้ ไม่สมควรจะมีข้อสัญญา กำหนดเวลาให้เป็นการขัดขวางความต้องการของบ้านเมือง⁹ นอกจากนี้ เวสเทนการ์ด ยังเคย ถวายความเห็นว่า ไทยควรจะจ้างที่ปรึกษาทั่วไปเฉพาะเมื่อเวลาที่ประสนน้ำหนาอย่างมาก แต่ เมื่อไทยเจริญเข้มแข็งแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องมีเพื่อเลี้ยงอีกต่อไป เวสเทนการ์ด ได้กราบถวายบังคม ถูกออกจากราชการเมื่อ พ.ศ. 2454 เวสเทนการ์ดปฏิบัติงานดีเด่นไม่ถอยไปกว่าสโตรเบล จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระมังคลาภูมิ เกล้าฯ เป็น "พระยาภักดิ์ยานไม่ตรี" เมื่อปี พ.ศ. 2454

เมื่อพระยาภักดิ์ยานไม่ตรี กราบถวายบังคมลาออกจากราชการ เพราะเห็นว่า ไทยไม่ จำเป็นต้องมีที่ปรึกษาราชการทั่วไปอีก แต่ทาง ไทยยังคงต้องการใช้ที่ปรึกษาราชการต่อมาอีก ช่วงระยะเวลาหนึ่งก่อน จึงเหตุผลที่แสดงไว้ในพระราชบัญญัติของพระบาทสมเด็จพระมังคลาภูมิ เกล้าฯ ที่มีไปยังพระยาภักดิ์ยานไม่ตรี ฉบับวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2451 ความว่า "เราเห็นว่า เสนะขี ญ์ใหญ่ของเรายังอยู่ที่จะให้มีที่ปรึกษาราชการต่อไปอีกสักหน่อย เพื่อให้เป็นอันตั้งอยู่ในความ ไม่ประมาท"¹⁰

ดำเนินที่ปรึกษาราชการทั่วไปมีไข่เมี่ยง 3 คนดังที่กล่าวมาแล้ว ถ้าจะนับรวม นายนิคกิน (Mr. Pitkin) ชาวอเมริกันซึ่งดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาประจำกระทรวงต่างประเทศ คณแรก ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อพระยาภักดิ์ยานไม่ตรีมีความประสงค์จะขอลาออกจากราชการกลับไป

สหรัฐ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลฯ ได้ทรงสั่งให้พระยาภักดิ์ยานในครีจัดหาคนเข้ามารับราชการแทน คือ นายปิตกิน ซึ่งเป็นนักกฎหมายจากมหาวิทยาลัยอาร์วาร์คเซ่นเดียวกัน โดยจ้างมาเป็นผู้ช่วยที่ปรึกษาราชการทั่วไปมีกำหนดสัญญา 1 ปี เนื่องพระยาภักดิ์ยานในครีลาออกจากราชการกลับไป นายปิตกินจึงได้รับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษาราชการทั่วไป (Acting General Adviser) จนครบสัญญาจ้าง รัฐบาลไทยต้องการจะจ้างต่อแต่ขอให้เปลี่ยนตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาราชการประจำกระทรวงการต่างประเทศ เน้นตำแหน่งเดิมที่จะยกเลิกเสีย ทางฝ่ายไทยให้เหตุผลว่า ตำแหน่งเดิมเป็นตำแหน่งที่ไม่มีประเทศใดใช้ เป็นการผิดปกติไปจากชาติอื่น ๆ ทำให้เกิดความยุ่งยากเวลาติดต่อกันซ้ำๆ ไปรบกวนแก้ไข ประกอบกันนายปิตกินเองก็ถ้อยอาวุโสกว่าที่ปรึกษาประจำกระทรวงอื่น ๆ ทั้งยังไม่เคยรับตำแหน่งสูงมีผลงานประดูมมาก่อนที่จะเข้ามารับราชการในไทย จึงไม่เป็นที่เกรงใจของที่ปรึกษาเหล่านี้ ด้วยคงให้ดำรงตำแหน่งเดิมที่ไม้อาจด้วยกันที่ปรึกษาอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้พระยาภักดิ์ยานในครี เองก็เคยเสนอให้เลิกตำแหน่งที่ปรึกษาราชการทั่วไปมาก่อน เพราะเห็นว่า- "ไทยเจริญเข้มแข็งกว่าเดิมมาก แต่นายปิตกินไม่ยอมรับโดยให้เหตุผลว่าตนปฏิบัติหน้าที่เท่าที่ยอมกันพระยาภักดิ์ยานไม่ครี ฉะนั้นจึงควรได้รับตำแหน่งเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ภัยหลังนานายปิตกิน ก็จำต้องยอมรับราชการในตำแหน่งใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่า คราวนี้รัฐบาลไม่ยอมให้คนดำรงอธิการ รองของที่ปรึกษาเหมือนกับราชนครวช่องสโตรเบล แสดงว่าไทยคงเห็นถึงความสามารถดีเด่นของสโตรเบล และอาจเพราะว่าคนนี้ไทยยังมีความจำเป็นต้องใช้ที่ปรึกษาทั่วไปอยู่

ขอบข่ายหน้าที่ของที่ปรึกษาราชการทั่วไป

เมื่อพิจารณาดึงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการทั่ว ๆ ไปแล้ว จะเห็นได้ว่าโดยหลักการ กว้าง ๆ ตำแหน่งนี้มีอำนาจอย่างมาก คือ สามารถควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาล เสนอบรดี พลเอกจนชาราชการในกระทรวงหรือกรมกองหัวหน้าหลาย ต้องฟังคำแนะนำจากที่ปรึกษาเหล่านี้ ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นราชการงานใดก็ตาม ทั้งยังเป็นผู้ดูแลค้ำประกันเดิมที่พระเจ้าอยู่หัวในทุก ๆ กรณี จนมีชื่อว่าต่างประเทศบางคนให้ฉายาว่าเป็น "พระเจ้าแผ่นดินที่ 2"¹¹ ซึ่งนั่นเป็นความเห็นที่ไม่ถูกต้องนัก เพราะความความเป็นจริงแล้วตำแหน่งนี้มีอำนาจมาก เท่ากับ กล่าวคือ เป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำและพร้อมทักษิริย์และเสนอที่กระทรวงต่าง ๆ ตามหน้าที่ของตน แต่ยังรับตำแหน่งนี้จะเป็นภาระหรือไม่นั้นเป็นอีกกรณีหนึ่ง ซึ่งที่ปรึกษาไม่สามารถ

จะใช้อำนาจบังคับได้ ตามที่ปรากฏในกฎหมายของเจ้าพระยาอภิรักษาราดีงนายมูมา โกรซ (Numa Droc) อคติประโคนานาธินที่เห็นสมควรให้สูวิสเซอร์เดน์ ณ วันที่ 10 มิถุนายน

พ.ศ. 2442 ความ

"ทำเบนงที่ปรึกษาราชการทั่วไปโดยหน้าที่แล้ว ไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจการบริหารเลย และถือเป็นการที่เป็นเช่นนั้น เพราะที่ปรึกษาราชการทั่วไปต้องทำตนให้เป็นเพื่อนที่ไม่หวังประโยชน์ เป็นคนซึ่งต้องตรวจสอบโดยทั่วไปอย่างสุกความสามารถว่ามีลิ่งในบ้างที่จะส่งเสริมความยุติธรรม และงานสาธารณูปโภค โดยไม่ให้หวังที่จะเสวงหาอำนาจให้แก่ตนเอง หน้าที่ของเขามีเพียงที่ปรึกษา และเป็นเช่นนั้นตามความหมายที่กว้างขวางของคำนี้ เพราะให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปราบ การใช้อำนาจในทางที่ผิด หรือแนะนำการปรับปรุงที่เหมาะสมโดยไม่ต้องรอคำปรึกษาจากพระมหาดิเรกฯ หรือเสนาบดีต่าง ๆ ของพระองค์"¹²

โดยทั่วไปแล้วรัฐบาล หยิบยกบัญชีความดำเนินการเหล่านี้เป็นส่วนมาก ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าสมเหตุผลและเป็นประโยชน์แก่ไทยอย่างเห็นๆ ยังผลให้เมืองไทยเจริญก้าวหน้า พัฒนาความยุ่งยากในระยะนี้มาได้ บทบาทและหน้าที่ของที่ปรึกษาราชการทั่วไปนั้นมีความสำคัญมากจนถึงกับเจ้าพระยาอภิรักษาราชการที่ทรงอธิบายไว้ในหน่วยงาน (Department of General Adviser) ที่นี้เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2443¹³ เป็นหน่วยงานอิสระแยกจากกระทรวงการต่างประเทศ มีหน้าที่บริการให้แก่ทุก ๑ หน่วยบริหารของประเทศไทย คือ ให้คำแนะนำปรึกษาแก่เสนาบดีกระทรวงต่างๆ จัดគนุชีวิตราชการของที่ปรึกษาอื่นๆ และประสานงานระหว่างกระทรวงกับที่ปรึกษา จัดทำหนังสือเกี่ยวกับกฎหมาย หนังสือร่างกฎหมายในกรมรัฐมนตรีสภา และหนังสือราชการกิจจานุเบกษา สำนักงานนี้คงอยู่ได้เพียง 2 ปีก็แล้ว เลิกเพราเจ้าพระยาอภิรักษาราชการก่อนไปยังโรป ส่วนข้าราชการที่เคยสังกัดก็ให้ย้ายไปรับราชการกรมอื่น ๆ

บทบาทเจ้าพระยาอภิรักษาราชการ (โอลัง ยัคคินส์)

1. บทบาทภายในประเทศไทย

1.1 ด้านกฎหมายและระบบการศาล

ก. การปรับปรุงกฎหมาย เจ้าพระยาอภิรักษาราชฯ มีส่วนช่วยในการปรับปรุง กระทรวงยุติธรรม เช่นให้คำแนะนำการจัดตั้งและเป็นคณะกรรมการศาล เป็นกรรมการตรวจสำราญ กำหนดกฎหมายแก่ชั้นนักการเมืองเมื่อ พ.ศ. 2440 นับได้ว่าเป็นก้าสั้งต่อทฤษฎีของพระเจ้าลูกยาเธอ

กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนานี้ก็กระทรงยุคธรรม¹⁴

ช. การจัดตั้งโรงเรียนกฎหมาย เจ้าพระยาอภิรราชฯ มีส่วนสำคัญในการ ก่อตั้งโรงเรียนกฎหมาย ผลิตเนติเม็ดพิเศษเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2439 เป็นการสร้างนักกฎหมาย ให้สำหรับระบบการศาลใหม่จะได้มีต้องอาศัยข้าราชการต่างประเทศอีกด้วยไป นอกจากการบุกเบิกนำ ให้จัดตั้งโรงเรียนแล้ว เจ้าพระยาอภิรราชฯ ยังมีจัดตั้งเป็นการศึกษากฎหมายแบบใหม่ และ ร่วมอยู่ในคณะกรรมการสอนไอลีขององค์กรเรียนกฎหมายรุ่นแรกกว่า¹⁵

1.2 การทำบุญบำรุงบ้านเมือง

เจ้าพระยาอภิรราชฯ ได้เสนอก็อกดิเกี่ยวกับการปรับปรุงกิจการบ้านเมือง เพื่อความสงบสุขของประชาชนและความเจริญเรียบร้อยของประเทศ ทั้งนี้เพื่อบังกับมิให้ชาวนะ เช่นเดียวกัน ให้เป็นกิจกติอย่างก้าวหน้า ให้เข้าเป็นคนในบังคับของต่างชาติ ทางเดียว ถึงก่อการได้แก่

ก. ด้านการปกครอง เสนอให้รัฐบาลและเจ้าหน้าที่เอาใจใส่ในการแก้ไข ความเดือดร้อนของประชาชน เช่น การปรามปราบฯ ปรับปรุงกระบวนการพิจารณา ความ ระบบการศาลหลวง ตั้งข้าหลวงพิเศษตรวจตราการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตามหัวเมือง พยายามหักเหล็กเอียงระงับข้อพิพาทอันเกี่ยวข้องกับคนในบังคับ และที่สำคัญในส่วนของการมีการ ประชุมคณะเสนาบดีเฉพาะส่วน¹⁶

ช. ด้านสาธารณูปโภค เพื่อให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รัฐบาลควร ส่งเสริมการศึกษาสร้างทางคมนาคมทั้งทางน้ำ ทางน้ำ และทางรถไฟ ส่งเสริมการเพาบลูก การป่าไม้ การสาธารณสุข เช่น ป้องกันโรคระบาด จัดตั้งสภากลุ่มาโนเมืองใน พ.ศ. 2436 ซึ่งเจ้าพระยาอภิรราชฯ เป็นผู้จัดตั้งกฎหมายบังคับของสภานี้ตามแบบอย่างของสภากาชาดในยุโรป¹⁷ นอกจากนี้ ควรออกกฎหมายควบคุมโรงรับจำนำ米ให้เอาราษีประชาชน

ค. เจ้าพระยาอภิรราชฯ ได้เสนอให้จัดตั้งเทศบาลนครกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2437 แต่ทางไทยตัดข้อง เนื่องจากสนธิสัญญาที่ทำกันนานาประเทศกีดขวาง เพราะมีการ ระบุไว้ว่า ถ้าไทยจะตั้งกฎหมายอันใดที่บังคับข้าราชการต่างประเทศ ต้องแจ้งให้รัฐบาลของชาตินั้น ๆ รับรู้เสียก่อน ฉะนั้นถ้าไทยจัดตั้งเทศบาลก็คงมีปัญหา เพราะกองสุลต่านประจำประเทศจะต้องเข้ามา เกี่ยวข้องกับคามในบังคับของตน¹⁸ ออย่างไรก็ต้องฝ่ายไทยก็เห็นด้วยกับข้อเสนอ จึงได้จัดตั้ง

กรมสุขาภิบาลชั้นแทน มีข่าวญี่ปุ่นพิเศษฉบับ เมื่อ พ.ศ. 2443 ในปีเดียวกันนั้น เจ้าพระยา-อภัยราชาอย่างเสนอให้จัดรวมสุขาภิบาล กองวางผังเมือง มารวมกับเทศบาลชั้นต่อกรุงหลวง มหาดไทย หากแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังไม่ทรงเห็นชอบด้วย เคพะร่องค์ ก็ทรงนิ่งบัญชาและขอเสนอเมฆของผู้บริหารสุขาภิบาลมาปรึกษา กับเจ้าพระยาอภัยราชาอยู่ เสนอแล้วคงถึงความไว้วางพระทัยในความสามารถของเจ้าพระยาอภัยราชาว่าจะซ่อมแซมเมืองน้ำ วินิจฉัยที่เป็นประโยชน์ต่อราชการ

1.3 การให้คำปรึกษาและขอเสนอเมฆต่าง ๆ

หน้าที่โดยตรงของเจ้าพระยาอภัยราชาคือ การดูแลคำปรึกษาและขอเสนอ เมฆเคพะร่องชั้นต่อกรุงหลวง เค็จพระจุลจอมเกล้าฯ เป็นการส่วนพระองค์ แต่ในบางกรณีขอเสนอเหล่านี้ เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของรัฐบาลไทย ซึ่งเท่ากับข้ออุյ្ឦในพระบรมราชโւปินิจฉัย เจ้าพระยาอภัยราชาจึงมีหน้าที่เพียงกราบมั่งคบหูลึ้นแล้วรายละเอียดความ เป็นให้การวินิจฉัย ทำไคร้ดิเร็วและถูกต้องที่สุด

ก. ร่วมในคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของญี่ปุ่น เริ่จราชการทั่วพระองค์ คือ ส่มเด็จพระนางเจ้าเสาวภาคผองศรีพระอธรรมราชนเทวี เมื่อ พ.ศ. 2440¹⁹ จะเห็นได้ว่าเจ้าพระยา อภัยราชาได้รับความไว้วางพระทัยอย่างสูงที่ได้ทรงตัดสินใจร่วมกับพระบรมวงศานุวงศ์ทั้ง ๆ ที่ เป็นเพียงข้าราชการชาวต่างประเทศ แสดงว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเล็งเห็น ความสามารถและความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าพระยาอภัยราชา ว่าจะสามารถร่วมกับที่ปรึกษาองค์อื่น ๆ ในการดูแลคำแนะนำเดื่องคุณสำเร็จราชการในการปกครองประเทศไทยเป็นผลดีที่สุด เนื่องจากเจ้าพระยา-อภัยราชาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้สืบต่อความมุ่งหมาย ถึงเมืองต้องใช้ความในการประทุมกีตาม

ข. ถวายโครงการการศึกษาแก่พระเจ้าลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอม- เกล้าฯ และนำเสนอสืบสานเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุธรรมพันธุ์ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์- เจ้านุรักษ์ไชยกร พร้อมทั้งหน่วยงานเจ้าอาวาสในกรมหลวงเทเววงศ์ไรปการ และนักเรียนไทย อีกจำนวนหนึ่งไปศึกษาต่อในญี่ปุ่น เมื่อปี พ.ศ. 2438²⁰

ในการจัดการศึกษา เจ้าพระยาอภัยราชา ทูลแนะนำโครงการการศึกษาร่วมกับ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงชัยวีดีกัมม์วิชัยสุริ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ระยะแรกเจ้านาย เหล่าที่ประทุมต่างๆ ยังสังคมที่ทางฝ่ายตากล่าวหา ยังเป็นผลลัพธ์เนื่องจากความเสียเบรี่ยนของไทย ในวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 แต่เจ้าพระยาอภัยราชาทูลที่ทราบไว้มิให้ทรงศึกษาวิชาทหารทั้งหมด

ควรจะแยกย้ายศึกษาวิชาต่างกันไป เพื่อจะไถ่ความรู้สาขาต่าง ๆ กลั่นมาพัฒนาประเทศให้เจริญดีเดียวยิ่งขึ้นโดยเร็ว และควรจะกระจายไปศึกษาในหลาย ๆ ประเทศเพื่อกระชับสัมพันธ์ไม่ตรึงและไว เป็นพื้นที่มีผลกระทบอย่างอันจายของฝรั่งเศสก่อให้ในอนาคต และระหว่างที่เจ้าพระยาอภิรักษาราษฎร์รัชการอยู่กับไทย ถ้ามีโอกาสกลับไปญี่ปุ่นเมื่อไก่มีก็จะหาโอกาสไปเยี่ยมเยียนบรรดาเจ้านายเหล่านี้อยู่เสมอ โดยสือคล่องคุ้มและการเรียนความประพฤติ สุภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนจัดทำชาวญี่ปุ่นที่มีคุณสมบัติเป็นผู้คุ้มครองการ เล่าเรียน²¹ และเขียนรายงานกราบบังคมทูลให้ทรงทราบความเป็นไปทุกรายละเอียด นับเป็นรายงานที่ประโภช์มาก ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าพระยาอภิรักษาราษฎร์เป็นคนต่างชาติยอมกล้าที่จะกราบบังคมทูลอย่างตรงไปตรงมาไม่ต้องเกรงพระราชนิรโทษหนทางในไทย

ก. การพิจารณาจ้างชาวต่างประเทศเข้ารับราชการ เจ้าพระยาอภิรักษาราษฎร์เป็นผู้พิจารณาและนิ่มน้ำในกราบบังคมทูลเป็นรายบุคคล ซึ่งมีทั้งเห็นชอบและไม่เห็นชอบให้จ้างหลักในการพิจารณาคือ เมื่อเจ้ากรยทรงเส่นอื่อชื่อชั้นมา เจ้าพระยาอภิรักษาราษฎร์พิจารณาคุณสมบัติ ตามในสมัครและตรวจสอบไปตามญี่ปุ่นโดยในญี่ปุ่น ส่วนที่สุกห้วยคือ ดำเนินการล้มภายน นับเป็นการประสานงานกับกรมกองต่าง ๆ เพื่อจะไถ่คุณค่าจริง ๆ เข้ารับราชการ นอกจากนี้เจ้าพระยาอภิรักษาราษฎร์พยายามไม่ให้วัวจ้างชาวต่างประเทศคนใดเข้ามารับราชการนานจนเกินสมควรยกเว้นถ้าคนนั้นมีความสามารถเด่นเป็นพิเศษ²²

1.4 การประสานงานระหว่างกรมกองต่าง ๆ

เจ้าพระยาอภิรักษาราษฎร์ มีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการประสานงานระหว่างกรมกองต่าง ๆ ในคำแนะนำไปในนโยบายและเดียวแก่ ทั้งนี้เนื่องจากกรมกองบางแห่งเจ้ากรมเป็นชาวพะนังตก ต่างชาติต่างภาษาและต่างความคิดกัน เช่น กรมรถไฟ เจ้ากรมเป็นชาวเยอรมัน กรมป่าไม้ เจ้ากรมเป็นชาวอังกฤษ ฯลฯ ถ้าไม่มีผู้คุ้มครองประจำงานแล้ว การดำเนินงานอาจเป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างทำ และแข่งชันกันเองโดยไม่ปฏิบัติตามนโยบายที่รัฐบาลกำหนดไว้ ผลเสียหายก็จะตกแก่ประเทศไทยเท่านั้น ในบางกรณี ถ้าขอเสนอเมืองของเจ้ากรมจากองค์ใดไม่ถูกต้อง ให้ผลสมบูรณ์ หรือมีข้อผิดพลาด เจ้าพระยาอภิรักษาราษฎร์จะทักท้วงและห้ามงานแก้ไขเพื่อให้งานต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างสอดคล้องดูถูกต้อง

2. บทบาทด้านการต่างประเทศ

2.1 การทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส ฉบับ พ.ศ. 2436

เนื้อหาที่ไทยเกิดการซัดเสียงกันฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ปานามา (Panama Crisis) พ.ศ. 2436 เจ้าพระยาอภิรัชต์ เพื่อจะมารับราชการกับไทยได้เพียง 7 เดือน ถึงแม้จะยังไม่คุนเคยกับปัญหาของไทย แต่ก็พยายามศึกษาเพื่อหาทางผ่อนคลาย ทั้งปรากฏในจดหมายถึงลอร์คเรย์ ฉบับนั้นที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2436 ความว่า “หน้าที่โดยตรงของข้าพเจ้าก็คือ ช่วยเหลือให้ที่สุดเท่าที่จะทำได้ครรภ์มาลของสยามในการกำจัดความชั่วร้ายนี้”²³

ก่อนหน้าที่จะเกิดวิกฤตการณ์ เจ้าพระยาอภิรัชต์ได้แสดงความเห็นว่า การที่ฝรั่งเศส มีนโยบายคุกคามไทยเข่นนี้ เป็นองค์กรรัฐบาลฝรั่งเศสที่อยู่ต่ออำนาจของพวกรัฐบาลนิคม จึงปฏิบัติตามโดยไม่ได้พิจารณาว่าอยู่ที่ธรรมหรือไม่เพียงใด แต่ถึงเมืองแล้วยังคงมีความชุ่งชา กเช่นนี้ก็ตาม เจ้าพระยาอภิรัชต์ ก็มิได้คาดค่าว่าเหตุการณ์จะเกิดขึ้นรวดเร็วมาก เพียงแต่เมืองนั้น ให้รัฐบาลไทยปฏิรูปการทหารไว้ด้วย การเตรียมตัวของรัฐบาลไทยอีกอย่างหนึ่งก็คือ คิดจะปิด ปากอ่าวไทย โดยขอให้เจ้าพระยาอภิรัชต์ไปเจรจาหน้าห้องกลุ่มดึงเรื่องนี้ แต่ที่สุดทางไทย ได้ยุติเรื่องนี้เอง เพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ไม่ทรงเห็นชอบด้วย ซึ่งเจ้าพระยา อภิรัชต์เองก็ไม่เห็นด้วย โดยอ้างว่าฝรั่งเศสคงจะไม่กระทำการรุนแรงถึงกันยั่งยืน มาใช้กับไทยโดยไม่นองกล่าวอ้างกลุ่มคนตามที่ได้สัญญาไว้ นั่นว่าเจ้าพระยาอภิรัชต์คาดคะเน การเรื่องนี้ผิดพลาดไป อย่างไรก็ได้ เจ้าพระยาอภิรัชต์เห็นว่าต้องเกิดการประท้วง ให้อาจจะ ต้านทานไม่ไหว หรือถ้าหากเป็นฝ่ายชนะก็ไม่เกิดผลอะไรจากทำให้ฝรั่งเศสกรงเดือด แต่ หากว่าไทยยินยอมยกด้วยข้อเสนอของฝรั่งเศส ก็จะเกิดผลร้ายตามมาอีก เพราะ ยังมีเมืองสำคัญๆ ที่ข้ามแม่น้ำโขงที่ฝรั่งเศสต้องการอยู่ ซึ่งฝรั่งเศสก็คงจะหาสาเหตุที่กรงไปอีก จนได้ นั่นว่าเป็นการคาดคะเนเหตุการณ์ได้ถูกต้อง ทางออกที่เจ้าพระยาอภิรัชต์เห็นว่าเหมาะสม คือการใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นเงินเดินเดินเชิงพาณิชย์ หรือมีชนนี้ก็ควรพยายามหาทางเรียกร้องให้อังกฤษ เข้ามามาเกี่ยวข้องในกรณีนี้ โดยชี้แจงให้เห็นความจำเป็นที่ไทยควรจะเป็นรัฐกลางระหว่างอาณาจักร ของอังกฤษและฝรั่งเศส เพราะถ้าหากไทยฝรั่งเศสที่ไม่ได้เนื่องจากถูกตัดขาดกันเดลลงไป อังกฤษ จะขาดผลประโยชน์อย่างมาก และถ้าความชุ่งชาในส่วนลงโดยเร็วแล้ว ก็คงจะลุกลามท่อไป ไม่สิ้นสุด นอกจากนี้ เจ้าพระยาอภิรัชต์ ยังนำเรื่องที่รัสเซียพยายามแสวงหาผลประโยชน์ใน

บริเวณนี้มาและไว้ด้วย พร้อมทั้งอธิบายตึงๆ ถึงความหมายของไทยที่จะยุติความยุ่งยาก โดยจัดการปักธงในบริเวณดังกล่าวให้สูงเป็นระเบียบ และเสนอความต้องการของไทยคือ ให้นำเมืองชั้นเส้นออกมุญาโดยถูกการพิจารณาทั้งสิ้น แต่งสัญญาร่วมกันในกรุงเทพมหานคร²⁴

หลังจากที่ฝรั่งเศสนำกำลังบุกเข้ามาที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยาจนเกิดเป็นวิกฤตการณ์ขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2436 เดียว สถานทงสุลฟรังเศสประจำกรุงเทพฯ โคลินพาเวร์ (Mr. Pavie) และนายเคอร์วิลเลอร์ (Mr. le Myre de Vilers) หัวแทนรัฐบาลฝรั่งเศสได้มายื่นเรื่องขอเรียกร้องต่อไทย และปฏิเสธไม่ยอมเจรจาตนเจ้าพระยาอย่างราชอาชีวะและเจ้าพระยาธรรมนัสเม็ชย์จุลจอมเกล้าฯ และรัฐบาลไทยเห็นนี้ ฝ่ายไทยไม่ยอมอ้างว่าเจ้าพระยาอย่างราชอาชีวะเป็นผู้มีคำแนะนำสูงในการทรงการค้าประ费率 พอจะตกลงรับและเจรจาตนฟรั่งเศสได้ ทั้งยังเป็นผู้มีการศึกษาสูงสามารถสนทนาระดับทางภาษาฝรั่งเศสได้ที่สุดเจ้าพระยาอย่างราชอาชีวะที่บัญชาอย่างยกย่องจึงขออนุญาตไปเอง แต่ได้ให้ความช่วยเหลือทางอ้อมคือ กอยตรวจพิจารณาขอเสนอกองของฝรั่งเศส สังเกตช้อดิพลาด้วยเบรียบเนื้อเบรียบ พร้อมทั้งเสนอกำเนิดน้ำข้อต่อรองในการเจรจาความยุติธรรมระหว่างสองประเทศเป็นที่พอใจทั้งสองฝ่าย จนเช่น สัญญากันเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2436

ระยะต่อมา ไทยพยายามเจรจาแก้ไขข้อเสียเบรียบจากสนธิสัญญากันฟรั่งเศสฉบับนี้ ในปี พ.ศ. 2441 เจ้าพระยาอย่างราชอาชีวะบุกเข้ามายังแหล่งน้ำที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ และที่ปารีสในระหว่างการกลับไปเยือนบ้านที่บูรีบูรี โดยจัดร่างข้อความที่รัฐบาลไทยจะเจรจา กันยุ่งเหงาฟรั่งเศสโดยความตกลงของสองฝ่าย ซึ่งแยกจากจะให้คำอธิบายเกี่ยวกับทั้งสองในสนธิสัญญา เสนอกำเนิดน้ำข้อปฏิบัติต่างๆ แล้ว ยังให้คำแนะนำเกี่ยวกับที่ของคุ้มครองที่เกี่ยวข้อง กับการนักการค้า ถึงแม้ว่าในระยะต่อมาเจ้าพระยาอย่างราชอาชีวะจะลาออกจากราชการไปแล้ว แต่ยังคงคำรับรองคำแนะนำที่ปรึกษาราชการต่อไปจนถึงแก่อสัญกรรม พ.ศ. 2445 ทั้งนี้จึงสามารถให้ความช่วยเหลือแก่พระยาสุรินทร์นุ่มนิรันท์ให้ความช่วยเหลือในกรุงเทพฯ ในการร่างสัญญาข้อตกลง หลังเลี้ยงประโยคหรือขอความที่คุ้มครองจากฝ่ายเป็นปัญหาได้ ตลอดจนแนะนำวิธีในการดำเนินการเจรจา²⁵

2.2 เรื่องอนุสัญญาลับ ฉบับ พ.ศ. 2440

สนธิสัญญาฉบับนี้ทำกันอย่างเร่งรีบก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปูนครองเกล้าฯ จะเสด็จประพาสยูโรปครั้งแรกเพียงเล็กน้อย หันนี้เนื่องจากสถานการณ์การเมืองขณะนั้นเป็นปัจจัยให้ไทยจำเป็นต้องปฏิบัติ เจ้าพระยาอภิรักษาราชานุรักษ์เป็นหัวที่ประสานงานเจรจาติดต่อบริษัทข้อความในสัญญากันนายอาเชอร์ (Mr.Archer) ราชทูตองค์กุฎิประจำว่าด้วยไทย และซึ่งเป็นผู้ร่วมเดินทางกับสัญญา แต่อยู่ในความควบคุมของรัฐบาลไทย นอกจากนี้เจ้าพระยาอภิรักษาราชานุรักษ์ได้เสนอให้เจรจาอย่างเปิดเผย ซึ่งรัฐบาลไทยไม่เห็นชอบด้วยเหตุผลที่ทำเป็นความลับ เนื่องจากเกรงผู้รั่ว泄จะขอทำตาม ต่อมาเจ้าพระยาอภิรักษาราชานุรักษ์ได้เสนอความคิดเห็นที่จะให้ไทยทำสัญญาประกันเอกสารนี้กับประเทศไทยในเดือนมกราคม ต้าหากว่าไทยสามารถทำสัญญามงคลได้กับทางภาคตะวันออกของไทยกับผู้รั่ว泄สถาบันที่จะเป็นการที่โดยการทำอย่างเปิดเผย²⁶ สัญญาฉบับนี้ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้นอย่างมากซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่เจ้าพระยาอภิรักษาราชานุรักษ์ได้ยังคงดำเนินการจัดการปกครองของไทยเอง แต่ไทยในขณะนั้นจำเป็นต้องทำให้บรรดาต้องการได้อังกฤษไว้เป็นพันธมิตร

บทบาทของสโตรเบล

หน้าที่โดยทั่ว ๆ ไปคล้ายคลึงกับของเจ้าพระยาอภิรักษาราชานุรักษ์ เป็นเหตุการณ์ที่ต้องเนื่องกัน เช่น การทำสนธิสัญญายังไหร่ก็ต้องดำเนินการโดยเจ้าพระยาอภิรักษาราชานุรักษ์ ไม่ใช่เจ้าพระยาอภิรักษาราชานุรักษ์คนเดียว แต่เป็นเจ้าพระยาอภิรักษาราชานุรักษ์และผู้รั่ว泄ส่วนกิจการภายในค้านการทั้งหมดที่มีอยู่ในรัฐบาล ไม่ใช่เจ้าพระยาอภิรักษาราชานุรักษ์คนเดยว

สโตรเบลจัดการกำเนิดงานเป็น ๓ ประการคือ

1. ก้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ โดยเฉพาะผู้รั่ว泄 ซึ่งสโตรเบลพยายามให้มีความสัมพันธ์อันดีกับตัวแทนต่างประเทศในไทย คือราชทูตและกงสุลต่าง ๆ ไม่มีการปรึกษาแก้ไขให้มาก แต่อย่างไรก็เป็นทางการอยู่เสมอ เพื่อจะได้เป็นช่องทางในการดำเนินการแก้ไขสืบต่อไป นั้นเป็นงานที่ต้องเอาใจใส่อย่างมาก

2. ด้านนิติเมืองคือ สโตรเบลเห็นว่าต้องปรับปรุงสร้างประมวลกฎหมายอย่างเร่งด่วน ควบคู่กันไปกับการปรับปรุงภายใน เช่น รักษาความมั่นคงของพระราชนิยมที่บังข้อให้ปฏิบัติได้ผล แต่งานด้านนิติเมืองคืน ไทยจึงทปรึกษาราชการประจำกระทรวงยุติธรรมอยู่แล้ว สโตรเบลจึงเพียงแค่ให้คำแนะนำบางประการ เช่น ให้ยกเลิกเรื่องอัตราภาษีที่ไทยเก็บได้เพียง 3% สร้างกฎหมายนำเข้าไทย ร่างกฎหมายประกอบการในการทำสันธิสัญญากับอิตาลี เกมนาร์กเยอรมันฯ ฯ

3. ด้านความคิด สโตรเบลได้พยายามคำแนะนำเดียวระหว่างสัมมนาฯ ประชุมจุลจอมเกล้าฯ เป็นการเฉพาะอย่าง และเกี่ยวกับนโยบายการเมืองทั่ว ๆ ไปด้วย รวมทั้งให้คำปรึกษาทางแก้ไขปัญหาแก่เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งบางปัญหามีมานานก่อนที่สโตรเบลจะมารับราชการ เสียอีก ต้องใช้ระบบเจลานานกว่าจะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้ลุล่วง แต่ก็ยังมีบางอย่างค้างค้างไม่ถึงที่ปรึกษาคนต่อไป²⁷

ผลงานที่น่าเด่นของสโตรเบลส่วนใหญ่เป็นทางด้านการทำสันธิสัญญากับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับอังกฤษและฝรั่งเศส เนื่องจากมหาอำนาจทั้ง ๒ มีอาณาจักรอยู่โดยรอบพรมแดนไทย และแสดงท่าทีคุกคามรุกรานเข้ามายังราชอาณาจักรอยู่เสมอ เป็นอันตรายต่อเอกราชของไทย ประกอบกับการทำประเทศเหล่านี้ให้รับสิทธิสภาพนอกราชอาณาเขต ทำให้คันในบังคับที่เป็นชาวเอเชีย ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในไทยพลอยได้รับสิทธิคุ้มครองด้วย คือ สามารถจะพำนัก ค้ายาและใช้บริษัทในไทย มีความเป็นอยู่เช่นเดียวกับคนไทย เดี๋ยวไม่ต้องเสียภาษีอากร ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร และยังได้รับสิทธิเท่าเทียมกับการทำศักดิ์ ไม่ต้องชั่นศักดิ์ไทย ส่วนที่เป็นปัญหาสำคัญคือ กงสุลของประเทศต่าง ๆ พยายามปักป่องผลประโยชน์ของตนในบังคับของตนโดยไม่คำนึงว่าจะยุติธรรม หรือไม่เพียงใด ทำให้ไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างยิ่ง เพราะไม่มีสิทธิจะควบคุมบุคคลเหล่านี้ให้เป็นผลให้เสียประโยชน์ในการปกครอง

1. การทำสันธิสัญญากับฝรั่งเศส

1.1 สันธิสัญญาฉบับ พ.ศ. 2447 สันธิสัญญาฉบับนี้เป็นความพิจารณาของไทย ที่จะแก้ไขปรับปรุงสันธิสัญญาที่ทำกันไว้เมื่อปี พ.ศ. 2436 ที่จริงสโตรเบลเคยช่วยเหลือไทยในการเจรจาอนุสัญญา ฉบับ พ.ศ. 2445 กวัย แต่เป็นในค้านที่ไม่ค่อยสำคัญและมีบทบาทไม่มากนัก เพราะเป็นเพียงการทดสอบของฝ่ายไทยว่า สโตรเบลมีบุคคลิกและความสามารถ

ที่สมควรจะว่าจ้างหรือไม่เห็นนั้น สโตรเบลจึงเพียงแค่ชี้ยกราชตราข้อกพร่องจากการใช้คำให้เเจ่มชัดขึ้น พระยาสุริยาบุํตรแล้วเห็นความสามารถของสโตรเบลในการทำอนุสัญญาคราวนี้ จะนั้น เมื่อถึงคราวทำสนธิสัญญา ณ วัน พ.ศ. 2447 พระยาสุริยาบุํตรจึงยูลขอว่าสโตรเบล พร้อมทั้ง เวส เทคนการต่อไปช่วยราชการที่ปรุงปารีสอีกรึหนึ่ง สโตรเบลได้แนะนำทางไก่ทาง เสียทาง ๆ รับผิดชอบร่วมกับพระยาสุริยาบุํตร แต่อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจขึ้นสุกห่าย ยังคงเป็นอยู่กับรัฐบาลไทยทางกรุงเทพฯ คือพระบาทสมเด็จพระปูลจอมเกล้าฯ

สโตรเบล ไควิจัยดึงผลไก่ผลเลี้ยงของไทยจากสันติสุข ฉบับ พ.ศ. 2447 อธิบายละเอียด
พร้อมทั้งอธิบายถึงความจำเป็นที่จะต้องรับผิดชอบ และแนะนำให้ไทยพอกลงตามข้อเสนอของพระเจ้าเส
เพื่อผลประโยชน์ของไทยตามทัวร์อัคคีนี้ คือ

ก. เรื่องสิทธิสภาพนอกราชอาณาจักร สโตรเบลเห็นว่ารัฐบาลและผู้ร่วมศึกควรพิจารณา
ถึงสถานการณ์ที่แท้จริง จัดให้มีการอภิปรายปัญหาอย่างมีหลักการที่แน่นอน หงี้เพื่อจะได้ชัดเจน
สภาพนอกราชอาณาจักรให้มากไป ดึงดำเนินทางการสำคัญกลับคืนมา จะไถ่ถอนเดิมก่อนจากของสาลงสูล
ผู้ร่วมศึกที่ให้ความคุ้มครองแก่คนในบังคับของตนเสียที่ จุดสำคัญจะเป็นการยกเลิกมิใช่อยู่ที่คำนวน
คำนวณมากหรือน้อยเพียงใด และสนธิสัญญาฉบับนี้นับเป็นครั้งแรกที่ผู้ร่วมศึกยอมให้คืนในบังคับของตน
ไปที่ศาลาพิเศษ เมือง และยังอาจเป็นตัวอย่างแก่บรรดาชาติมหาอำนาจอื่น ๆ ในภูมิภาคตามก้าวได้
โดยเฉพาะอังกฤษ

๗. นักษาเขตกาล สโตรเบลเห็นว่า ไทยควรจะจัดการพรมแดนทางภาคตะวันออก
เดียวกันในเขตที่คิดกันพรมแดนของฝรั่งเศสให้เป็นอน โดยจัดตั้งคณะกรรมการ ผสม เพราร์ดา
ปล่อยให้กองสภาพเช่นนี้ต่อไป ฝรั่งเศสซึ่งเข้มแข็งกว่า ไทยอาจรุกรานเข้ามาอีกได้ เช่นเดื่อง
เมืองหลวงพระบางซึ่งตามอนุสัญญา ฉบับ พ.ศ. 2445 ไทยคงยกฟังข้อเสนอของหลวงพระบางให้
ฝรั่งเศสไป กองเหลือแต่ฝ่ายขวา ต่อมาฝรั่งเศสแสดงความต้องการจะได้ดินแดนส่วนที่เหลือนี้
โดยอ้างสิทธิแทนกษัตริย์แห่งหลวงพระบางที่เคยปกครองมาแต่เดิม สโตรเบลเสนอให้ไทยยอม
ตามข้อเรียกร้องที่กว่าจะซัดชี้น นอกจากนี้ยังได้กราบมั่งคณฑ์ถวายความคิดเห็นเกี่ยวกับเขต
ปลอดทหารในบริเวณฝั่งขวาเพิ่มเติมไว้ การที่ฝรั่งเศสห้ามไทยเข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการปักษ์รอง
ให้ไม่แต่เพลิดเพลินเวลาพากันพื้นเมืองเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ เพราะว่าฝรั่งเศสห้ามการจับปักกรองเอง ถือ
ให้อำนาจกงสุลเป็นผู้ควบคุม ต้นแบบแห่งนี้ก็คงตกลงเป็นของฝรั่งเศสในที่สุด ถ้าไทยไม่รับจัดการ
อย่างไรอย่างหนึ่ง โดยเร็วๆจะต้องเสียหักคืนแทนและผลประโยชน์คงจะหมด

๑. เรื่องเมืองตราด ฝรั่งเศสัญญาจะถอนทหารจากจันทบุรี แต่ภายหลังจาก
การเขียนสัญญาแล้ว ฝรั่งเศสกลับเรียกร้องให้กำกับเด้นแม่เชตเคนใหม่ โดยเรียกร้องให้
รวมเอาเมืองก้านชัยและบริเวณพังแคชัยเด่นห้าเรือเมืองตราด ผนวกเข้าไว้ในขัยเด็นของ
พนกค่าย ซึ่งฝรั่งเศสทราบดีว่าไทยคงไม่ยอมทูลถวาย ฉะนั้นแทนที่ฝรั่งเศสจะถอนทหารออกไปจาก
จันทบุรีทั้งหมด 500 คน กลับยังคงเหลือเอาไว้อีก 25 คน สโตรเบลเคยเจรจา กับนายเกล-
คาสเซ รัฐมนตรีกระทรวงการค้าจักราชเทศาของฝรั่งเศสขอเชย়องอยู่ในญี่ปุ่น และนายเกลคาสเซ
ยอมรับว่าการที่ยังเหลือทหารไว้ไม่ถูกอนุญาตไปทั้งหมด เพราะต้องการยืดครองจันทบุรีอีกด้วยไป
สโตรเบลแสดงความเห็นไว้ว่า การที่ฝรั่งเศสกระทำเช่นนี้จะก่อให้เกิดปัญหาอื่นอีก เพราะ
เหตุผลว่าฝรั่งเศสยังมีสิทธิครอบครองบริเวณน้อยทรายเท่าที่ยังมีอยู่ฝรั่งเศสยังคงอยู่ ไม่ว่าจะมี
ทหารประจำท่าให้ก็ตาม ในยังจึงไม่สามารถจะเข้าไปปลดปล่อยได้ และยังวิจารณ์ว่าไปว่า
ฝรั่งเศสกระทำเช่นนี้ก็เพื่อบังคับให้ไทยให้ยอมยกเมืองตราดให้ หากไทยไม่ทูลถวายหัวฝรั่งเศส
ก็คงจะกลับมาประจำในจันทบุรีอีก²⁸

ทางออกที่สโตรเบลแนะนำแก่ไทยก็คือ พยายามให้มีการประนีประนอมในเรื่องเมือง
ตราดและกำลังทหารฝรั่งเศสหั้ง 25 คนนั้น พร้อมกันนี้ได้ถูลเสนอให้ทรงเลือกราชหัวฯ เชตเคน
เมืองตราดถกการได้เมืองจันทบุรีคืนมา ไทยควรยอมเดียสลดทำสัญญาภิกเมืองตราดให้ฝรั่งเศส
ไปเสีย เพราะการที่คืนเดนส่วนใดส่วนหนึ่งถูกพากษารของอีกประเทศที่นี่ยังคงอยู่เป็นอันตราย
อย่างใหญ่หลวง คั้นนั้นจึงควรจะแก้ไขโดยเร็วที่สุด ไม่ว่าจะต้องเสียอะไรเป็นการแลดเปลี่ยน
ก็ตาม อันดับ กระหารอณาจักรนิคมของฝรั่งเศสมีอำนาจมากเหนือรัฐบาล สามารถบังคับรัฐบาล
ให้คำแนะนำนโยบายเอาเปรียบไทย อนุสัญญาที่เลิกกันไปนี้ก็เป็นผลจากการบังคับนี้เอง มิใช่
ความพิเศษของนายเกลคาสเซ ไทยควรรับทุกอย่างในข่ายที่นายเกลคาสเซยังกำรท่าเด่นอยู่ เพราะ
สภาพการเมืองในฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ถ้าไม่ใช่รัฐบาลคนนี้แล้ว ไทยอาจจะพลาด
โอกาสทุกอย่างที่ฝรั่งเศสได้ และจะหวังฟังอังกฤษก็คงไม่สำเร็จ เนื่องจากอังกฤษและฝรั่งเศส
กำลังที่ญูส์มันพันธุ์ในศรีราชาหัวฯ กัน²⁹

สโตรเบลไม่เพียงแต่จะให้คำแนะนำเท่านั้น แต่ถ้าเห็นการใดไม่ควรก็จะห้ามปราบ
เช่นเรื่องที่ไทยเรียกร้องให้ฝรั่งเศสยอมรับว่าราษฎรชาวเมืองตราดและประจันศรีที่เข้ามาใน
เขตไทยหลังวันรัมบูบินเดนเป็นคนในบังคับให้ แต่ฝรั่งเศสไม่ยอม สโตรเบลได้อธิบายว่า

ที่ Francis เศรษฐ์แจ้งเช่นนี้เป็นการถูกต้องตามหลักกฎหมาย นอกจากนี้ ยังแนะนำให้ไทยยอมรับข้อเสนอของ Francis เศรษฐ์ระบุไว้ในร่างสัญญาเกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟ เพราะเป็นงานสาธารณะไป瓜 ไทยจะไม่ควรจะขัดขวาง ในเรื่องการสร้างทางรถไฟนี้ Francis เศรษฐ์สร้างจากผู้ลงทุนชาวชั้นนำของเขามาในเชียงใหม่ทางภาคอีสาน โดยอย่างว่าทางสหภาพและเป็นการลดค่าใช้จ่ายมากกว่าจะสร้างฝ่ายเดียวทั้งหมด ซึ่งที่จริงนี้เป็นเพียงต้องการเผยแพร่องค์ความรู้ของตนมากกว่า ไทยจะไม่อาจจะยอมได้ เพราะจะกล่าวเป็นสำคัญให้ Francis เศรษฐ์กล้าเข้ามายังในคืนเดียวไทยได้ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า รัฐบาลไทยใช้จะเห็นชอบกับข้อเสนอเมะของที่ปรึกษาไปทั้งหมด ถ้าข้อเสนอที่นี้จะเป็นผลให้ไทยต้องเสียผลประโยชน์ที่เหลือร่องรอยของชาติทั้งค้านหัวตัดและจิตใจ

อย่างไรก็ตาม เมืองโตรเบลจะปฏิบัติงานไก่ผลตี แต่ยังมีกฎหมายง่ายๆอยู่บ้าง กล่าวคือ ในบางกรณีโตรเบลเสนอเมืองความเห็นที่อยู่เบนต่างประเทศโดยยังไม่ได้รับความเห็นชอบจาก รัฐบาลไทยเสียก่อน ซึ่งอาจเกิดการฝึกผลิตเลี้ยงหายเก็บประเทศไป พระบาทสมเด็จพระปูชนีย์ ทรงทราบด้วยแล้ว ดึงกัณฑร์ดีเดียนไปยังกรมหลวงเทวะวงศ์โรมปการให้หาทางแก้ไขด้วยตัวเอง เนื่องจาก ให้กรานด้วยนั้นคุ้นเคยดีแล้วว่า การที่สโตรเบลปฏิบัติเช่นนี้เป็นการทำไปตามแนวความคิดเห็นของ ชาวตะวันตกที่รู้สึกว่าตนมีความรับผิดชอบต่องานทุก ๆ อย่าง ต้องพยายามหาทางให้สำเร็จจนสุด ความสามารถ ไม่ได้อีกปฏิบัติตามแนวทางคำสั่งผู้ใหญ่ หรือเจ้านายเมืองเมืองไทย³⁰

สนธิสัญญา ฉบับ พ.ศ. 2447 นั้นเป็นสันธิสัญญาฉบับแรกที่ไทยสามารถตกลงกับฝรั่งเศส
ให้ นับแต่สันธิสัญญาฉบับ พ.ศ. 2436 เป็นต้นมา ส่วนใหญ่เป็นผลงานของกรมหลวงเทวะวงศ์
ฯ 逕 โครงการ ร่วมกับพระยาสุริยานุวัตรและสโตรเบล ไทยได้รับผลประโยชน์อย่างพอสมควร แท้จริงๆ
ว่าไม่เป็นที่พอใจของฝ่ายไทยเท่าไหร่ ก็ เมื่อสโตรเบลลงกับเสียงใจที่คุณท่านหัวสันธิสัญญานี้ เพราะ
เป็นผลให้ไทยต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบฝรั่งเศส ทั้งนี้เนื่องจากสโตรเบลมีเวลาอ่อนน้อม ไม่ทันเมื่อ
โอกาสศึกษาดึงสถานการณ์และสภาพเมืองไทยดีพอ ส่วนพระยาสุริยานุวัตรก็จากเมืองไทยไป
นานแล้ว ไม่สามารถจะให้รายละเอียดได้ เมย์เดินในการทำแผนที่ก็ต้องอาศัยความช่วยเหลือจาก
พระยาศรีสหเทพ สโตรเบลเห็นว่าด้านเข้าใจและรู้จักเมืองไทยดีเยี่ยวนอนเมื่อเข้ามาอยู่ใน
กรุงเทพฯ แล้วก็คงคิดจะเอาเมืองคราดไว้ไม่ยอมมอบให้ฝรั่งเศส ทั้งปรากฏในจดหมายญกฤตวาย
กรรมหลวงเทวะวงศ์ฯ 逎 โครงการ ฉบับนั้นที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2447 ว่า "ถ้าหากว่าฉันรู้เวลาที่
สถานการณ์จะเป็นอย่างไรข้างหน้าแล้ว ฉันคงสันนับญูไหยศิริเด่นอนนั้นที่ไม่ใช่เมืองคราด"³¹ แท้ที่อยู่

ก็อยู่ในภาวะจำยอมที่ต้องทำตามข้อเสนอของฝรั่งเศสอยู่แล้ว ไม่ว่าสโตรเบลจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม

1.2 สันธิสัญญาฉบับ พ.ศ. 2450

สันธิสัญญาฉบับนี้นับเป็นการแก้ไขปรับปรุงสันธิสัญญาฉบับ พ.ศ. 2436 ฉบับเดิม เป็นการยุติการทำสันธิสัญญาและถูกหาระห่วงไทยกับฝรั่งเศสซึ่งยาวนานถึง 14 ปี เป็นพื้นที่สั่งเกตว่า สันธิสัญญาฉบับนี้ทำในระยะเวลาอันสั้นเพียงเทื่อนเดียว เพราะต้องการให้ สำเร็จก่อนพระบาทสมเด็จพระปูจย์ล鸠ณากล้าฯ จะเสด็จประพาสสูโรปครั้งที่ 2 ก็เป็นได้

บทบาทของสโตรเบลที่น่าว่าล้ำคุณราชนี้คือ การเสนอให้ไทยยกคืนแทน 3 เมือง ในเขตเชียงรัตน์ในคือ พระตะบอง เสี้ยวราช และศรีโสภณให้แก่ฝรั่งเศส การที่สโตรเบล กล้าเมะนไเข่นี้เนื่องจากได้ศึกษาสถานการณ์ในบริเวณนี้อย่างละเอียด และเห็นถึงความยุ่งยาก ในเมืองทั้ง 3 ที่ไทยคงจะไม่สามารถปกครองเมืองเหล่านี้ไว้ได้อีกต่อไป จึงสมควรที่จะยกให้ แก่ฝรั่งเศสไปเลี้ยงก่อนเพื่อแลกกับผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับไทยโดยตรง ฝรั่งเศสเองก็ต้อง การคืนแทนแห่งนี้อยู่มาก สังเกตได้จากการที่ฝรั่งเศสเป็นฝ่ายริเริ่มให้การเจรจา คือ กิตตอ ผ่านทางสโตรเบลคน ด้าไหยไม่ยอมให้ ฝรั่งเศสกีคงหาทางยืดไปจนได้ ไทยก็จะเป็นฝ่าย เสียทั้งคืนแทน และผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับ คือการปรับปรุงระบบการค้าที่มีท่อคนในบังคับ ชาวเอเชีย ตลอดจนการໄกเมืองตราคากลับคืนมา³²

2. การทำสันธิสัญญากับอังกฤษ ฉบับ พ.ศ. 2452

ระหว่างที่ไทยกำลังมีปัญหาอยุ่งยากกับฝรั่งเศสอยู่นี้ อังกฤษรุกเข้ามายังเขตแทนไทย มากขึ้น เช่นสนับสนุนให้ขุนนางอยู่ใน ฯ เรียกร้องขอปรับปรุงคืนแทนกับไทย ที่น่าว่าล้ำคุณมาก ที่มีปัญหาการเรียกร้องเขตแดนยืดเยื้อมาตั้งแต่ พ.ศ. 2442 แล้ว ที่สุดอังกฤษ กับไทยจึงคัดลงทำสัญญาร่วมปรุงเมืองบ้านเขตแทนเมืองเบรษ-รามัน พ.ศ. 2442 ในการทำ สัญญารานี้ไทยต้องยอมยกคืนแทนให้เปรษ-รามัน 1 ใน 3 ของที่เรียกร้อง เนื่องจาก อังกฤษสนับสนุนให้ชาวเบรษอพเข้ามาตั้งต้นฐานที่่ไปเมือง³³ เพื่อใช้จำนวนประชากรเป็น หลักฐานอ้างอิงต่อไทย

อังกฤษเห็นว่าเหตุการณ์ทาง ๆ รวมทั้งการเผยแพร่ข่าวอิทธิพลของมหาอำนาจอื่น เช่น เบอร์มันจะเป็นอันตรายต่อการปกครองตนเองในแหน่งมาลายู อังกฤษจึงแนะนำให้ไทยจัดการ ปกครองหัวเมืองมาลายูให้เรียบร้อย โดยยินดีจะหาผู้ช่วยงานมาเป็นพี่น้องรัฐบาลอยู่ หัวเมืองที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวเมืองไม่ยอม แต่อย่างไรก็ตาม ที่สุดไทยต้องยอมประนีประนอมลงนานในขอ ทุกคนเกี่ยวกับกลั่นต้มและทรงกาน้ำกลอนตอน ระหว่างครองแลนด์ศรีราชาและพระยาศรีสุธรรมเทพใน ปี พ.ศ. 2445 ใจความสำคัญคือ ไทยจะจัดตั้งที่ปรึกษาของไทยไว้ประจำที่รัฐบาลนั้นเอง แต่คงไตรัตน์ความเห็นชอบจากอังกฤษก่อน ที่ปรึกษาพากน์ควบคุมกิจการค่างประเทศ และให้ การศึกษาแทนแทนแห่งชาติต้องรัฐบาลอย่างสอดส่อง

รัฐบาลไทยเข้าใจคิดเห็นปัญหาล้อเหลมในรัฐกลั่นต้ม ครั้งกามุ ไทรบุรีและປะลีก ไก พยายามที่จะแก้ไขสถานการณ์เรื่อยมาตั้งแต่ตนรัชกาล แล้ว คั่นจะเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จ พระจุลจอมเกล้าฯ ทรงตรวจสอบราชการในรัฐบาลเหล่านี้ระหว่างการเสด็จประพาสร่างกุ้ง และอินเดีย พ.ศ. 2415 นับเป็นการปฏิบัติที่สำคัญมากในราชอาณาจักรที่เมืองเยี่ยมเยือน ประทศราช นอกจานี้ พระองค์ยังทรงพยายามฝูงน้ำใจเจ้ามาลายู เช่นโอนรัฐไทรบุรีมาขึ้น ทรงตอกรุงเทพฯ แทนการที่เมืองนครศรีธรรมราชเช่นเดิม พระราชนานบรรดาศักดิ์ที่ เจ้าพระยาเกสุลคานไทรบุรี และในระยะต่อมาเมื่อไทยปฏิรูปการปกครอง รัฐบาลกลางก็ไก พยายามที่จะทิ้งรัฐบาลเหล่านี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของไทยอย่างแท้จริง โดยการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการ ที่ทรงต่อกรห่วงมหาดไทย มีเจ้าเมืองเก่าเป็นผู้ปกครองขึ้นกับรัฐบาลกลาง มีการนำร่างเบื้อง ปฏิบัติส่วนรวมเข้าไปใช้ในคืนแพนเหล่านี้ หัวหางถูกการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ทำการ ปฏิรูปทั้งกล่าวไม่สามารถจะแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้นไก หัวหางนี้เองจากอังกฤษมีจุดมุ่งหมายอย่าง แท้จริงที่จะขยายอิทธิพลเข้าครอบครองบริเวณรัฐบาลเหล่านี้ให้ได้

เมื่อสโตร์เบลเข้ามารับราชการในไทยนั้น ปัญหารัฐบาลอยู่ยิ่งกว่าความรุนแรงที่ จึง พยายามที่จะเร่งหาทางแก้ไข โดยยึดถือสอนเชสต์ฟู๊กที่ไทยทำกับฟรั่งเศสฉบับ พ.ศ. 2450 เป็น แบบอย่างในการเจรจา กับอังกฤษคราวนี้ สโตร์เบลได้ปรึกษากับเชอร์ริฟ เผชิริค (Sir - Ralph Paget) ภุตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ อย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับความต้องการของไทย ทำการเจรจาอย่างไม่กำหนดเวลาไปมา ก่อนที่พระจุลจอมเกล้าฯ ยังอธิ ระหว่างการเสด็จประพาลสูโรปครั้งที่ 2 พ.ศ. 2450 ในส่วนการปรึกษาเฉพาะกับกรมหลวง-

เท่าว่าง่าไปรปภ. หรือกรมหลวงคำรังราชานุภาพ เพาะะเป็นบัญชาสำคัญของประเทศไทย
จึงต้องรอพระราชนิจัยและพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระปูลจอมเกล้าฯ
โดยทรง นอกจากนี้ สโตรเบลย์รู้สึกถึงเตในการที่จะเผยแพร่ให้รัฐบาลไทยทดลองยกขันเดน
รัฐบาลไทยให้เกิดอังกฤษ เพราะวิศวกรรมรัฐบาลไทยคงไม่ยอมรับข้อเสนอเช่นนี้ หงส์พระรัฐบาล
ไทยอาจลังเลที่จะเสียต้นเดนไปโดยไม่ได้ใจว่าจะไก่ผลประโยชน์อย่างใดอย่างไร ก็ตาม
สโตรเบลย์สืบว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องตรวจสอบพิจารณาดูอย่างคืบว่าไก่หรือเสียประโยชน์เท่าไก่
กันปรากฏในนั้นที่ก่อส่วนตัวของสโตรเบลว่า "... ทำเห็นของฉันคือว่าฉันไม่สามารถจะสนับสนุน
การปฏิบัติเช่นต่อไป จนกว่าฉันจะเมื่อใจถึงความสำเร็จที่ได้รับ ..." 35

สโตรเบลจึงได้ส่งเวลาเดนการค้าไปศึกษาตรวจสอบรายการณ์ในรัฐบาลนั้นในปี พ.ศ.
2449 ซึ่งเวลาเดนการค้าเสนอรายงานกลับมาว่าคืนเดนนั้นก่อตั้งเกิดวิกฤตการณ์รุนแรงในฝั่ง
ไทยการเดินทางไปในผลประโยชน์ของรัฐบาลนี้ สโตรเบลเห็นว่าสิ่งที่ควรจะมองให้อังกฤษ
เป็นการตอบแทนขอเรียกร้องค้าง ๆ ของไทยคือ การยกรัฐบาลส่วนของไทยให้เกิดอังกฤษหงษ์หนด
รวมทั้งสิทธิเหนือรัฐบาลส่วนของไทยไม่เกย์มีอำนาจปกครองอย่างแท้จริงคุณ ฉะนั้นสโตรเบลจึงไม่เห็น
ประโยชน์ที่ไทยจะเก็บคืนเดนนี้ไว้ในพระราชอาณาจักรอีก ดังปรากฏในนั้นที่ก่อส่วนตัวว่า
"... รัฐบาลสยามไม่ได้รับผลประโยชน์นั้นจากการรัฐบาลนี้ กลับท้องรับผิดชอบในการจัดการ
บริหารของรัฐบาลอย่างเด่นนี้ และในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ
ในการควบคุมเหนือรัฐบาลนี้โดยปราศจากการแทรกแซงจากอังกฤษ ..." 36 ด้านภาคไทย
ยอมก็เห็นกันเป็นการตัดสินใจอย่างยาก ทำให้สถานการณ์ของไทยเข้มแข็งขึ้น เพราะไม่ต้อง³⁵
รับผิดชอบในคืนเดนส่วนที่ไม่ใช่ของไทยอีก การแทรกแซงจากอังกฤษก็จะหยุดลงมา แต่ไทย
จะไก่สามารถปกครองคืนเดนไทยที่แท้จริงได้อย่างอิสระและมีประสิทธิภาพ ไม่ต้องขึ้นอยู่กับชาติ
หนึ่งชาติให้อีกต่อไป

แผนการณ์ของสโตรเบลนั้นว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการอยู่รอดของประเทศไทย และ
ต่อเสถียรภาพความมั่นคงของรัฐบาลและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างยิ่ง คุณเสนาบดี
ที่รับผิดชอบควบคุมในกิจการนี้จึงไม่กล้าที่จะตัดสินใจกระทำการลงไปเหตุอย่างใดโดยผลการ
เนื่องจากในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระปูลจอมเกล้าฯ กำลังอยู่ระหว่างการเสกฯ ประพาสญี่ปุ่น
ครั้งที่ 2 สโตรเบลจึงต้องรอนสักนิวัติพระนครเสียก่อน เมื่อ พ.ศ. 2451 จึงได้นำเรื่องราว

ขึ้นกราบบังคมทูลชี้แจงเพื่อขอพระราชวินิจฉัยและพระบรมราชานุญาตเป็นที่สุดท้าย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปูลจอมเกล้าฯ ทรงเห็นชอบด้วยในที่สุด และโปรดให้คำแนะนำในการตามแผนการนั้นที่

แนวทางขอเสนอแนะของส托เบลในการทำสันธิสัญญากับอังกฤษฉบับนี้ ประกอบด้วย
ประดิษฐ์ ภัณฑ์กิต

1. เรื่องสหสิภานออกแบบ สโตเบลทราบดีว่าอังกฤษคงไม่ชินยอมให้ตน เอเชียในบังคับของตนต้องมาเข้ามาในไทยโดยง่าย เพราะจะมีผลให้อังกฤษหมดอิทธิพลทางการเมือง ในบริเวณนี้ รวมทั้งจะกระทบกระเทือนกับนายของอังกฤษที่ไม่ต้องการให้มีความแตกต่างระหว่าง กันในบังคับที่เป็นอยู่ปัจจุบันและเอเชีย แต่ด้วยไทยให้ผลประโยชน์ต่องบ้านอย่างเต็มที่ อังกฤษก็คงยินยอม ที่จะเป็นผลต่อไทยยิ่งขึ้น เพราะหากันเป็นตัวอย่างให้ประเทศอื่นๆ ปฏิบัติตาม คือ ยอมให้ กันในเมืองบ้านมาเข้ามาในไทยด้วย ไทยจะไม่มีอิสรภาพทางการเมืองการปกครองโดยสมบูรณ์³⁷

2. การยกเลิกสัญญานี้ พ.ศ. 2440 เนื่องจากข้อตกลงนี้มีผลให้อังกฤษเข้ามายึด บริษัทเน้นอพิเนกเงินไทยตั้งแต่ต่อมาจนกระทั่งสิ้นลง ไปจนตลอดแหลมมลาย สโตเบลพิจารณาเห็นว่า สัญญานี้เป็นความผิดกฎหมายอย่างยิ่ง เพราะไม่อำนวยประโยชน์ต่อไทยเลย ตรงกันข้ามกลับเป็นประการอย่างยิ่งแก่ฝ่ายอังกฤษทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้อังกฤษ กล้ายึดบ้านส่วนประจำของไทย เพียงแต่ในบริเวณเขตเด่นที่เหตุริบของไทย เป็นอุปสรรคสำคัญต่อ การเข้ามาลงทุนของชาติอื่นๆ ยิ่งกว่านั้นสัญญานี้ยังเป็นการละเมิดสิทธิของประเทศอื่นและ อาจเป็นตัวอย่างให้ประเทศเหล่านั้นสนใจขอทำสัญญานี้ในท่านองเดียวกัน อันเป็นการเพิ่มน้ำหนักใจให้กับไทยยิ่งขึ้น จะนั้นรัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องรื้นเริงทางการยกเลิกสัญญานี้ให้เร็วที่สุด³⁸

3. เรื่องการสร้างทางรถไฟสายใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากความจำเป็นในการปฏิรูปการ ปกครอง กระทรวงมหาดไทยจึงเห็นชอบกับข้อเสนอของนายกิตติน เจ้ากรมรถไฟหลวงที่ให้สร้าง ทางรถไฟสายกรุงเทพ-เพชรบุรี และการขยายเส้นทางต่อลงไปในภาคใต้ด้วย แต่สโตเบลเห็นว่า ถ้าสร้างทางรถไฟสายนี้ทั้ง ฯ ที่ยังไม่ได้ยกเลิกสัญญานี้ พ.ศ. 2440 อังกฤษจะเป็นฝ่ายได้เปรียบ แต่ถ้ายกเลิกได้ ไทยจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ สามารถพัฒนาคืนแทนส่วนนี้ให้เจริญและควบคุม จากส่วนกลางเพื่อป้องกันการแทรกแซงของอังกฤษได้ตามแผนการของสโตเบล ให้เสนอให้รัฐบาล เจรจาขอรับเงินจากรัฐบาลอังกฤษ หรือมีจดหมายจากรัฐบาลสหทัยรัฐมาภายในอัตราดอกเบี้ยอย่างต่อ แล้วอนชาระในระยะเวลา 8 ปี โดยมีรัฐบาลอังกฤษเป็นผู้รับประกันการชำระหนี้ของไทย

รัฐบาลไทยควรเมืองสร้างที่คล่องแคล่นทุนเพื่อนำเงินส่วนที่เหลือไปทำประโยชน์ให้ผลดีก่อน³⁹

สโตรเบลได้ปรึกษาหารือความประเด็นดังกล่าวกับนายเยชยิต หุตอังกฤษประจำกรุงเทพ และนายแอนเดอร์สัน (Anderson) ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำสำนักพระราชอาชญากรรม อย่างใกล้ชิดตลอดมา สโตรเบลเสนอแนะให้ไทยทดลองใช้สัญญาโดยเร็ว ก่อนที่นายเยชยิตจะหนุนควระค่าแทนงและมีค่าอื่นมาแทน เพราะอาจจะเจรจาตกลงลำบากกว่ากันໄก อย่างไรก็ตาม การเจรจาเป็นไปอย่างเชื่องช้า เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปูชนียอดล้ำ ทรงทราบเรื่อง ว่าอังกฤษจะขยายอิทธิพลเข้ามาโดยไม่มีอะไรตอบแทน นอกจากนี้ ยังทรงมีพระราชบรมราภรรกว่า ต้าไม่เป็นพระทรงเชื่อมั่นในความคิดและความสามารถของสโตรเบลและเวสเทนการ์ดก็คงจะทรงยกเลิกการเจรจาครั้งนี้ไปนานแล้ว

การเจรจาดำเนินสืบท่อมาเป็นเวลาหลายเดือนจนสโตรเบลล้มป่วย และถึงแก่อสัญกรรม อย่างกะทันหัน เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2451 ดึงเวลาสโตรเบลจะเสื่อมลงเสียก่อน จะมีการใช้สัญญาทดลองก็ตาม แต่การดำเนินการเจรจาตกลงทำสันธิสัญญาใหม่กับอังกฤษไม่คล่องเล็กไปกว่า พระเจ้าเวสเทนการ์ด ซึ่งเป็นผู้ช่วยใกล้ชิดของสโตรเบล ได้ดำเนินการสืบท่อจนสำเร็จในปี พ.ศ. 2452

สันธิสัญญาทั้งกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสามารถของสโตรเบลที่ยึดมั่นในความต้องการให้รัฐบาลไทย โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปูชนียอดล้ำ ทรงยินยอมทดลองเมืองคืนแทนบางส่วน ไม่ให้ประเทศอื่น เพื่อแลกกับผลประโยชน์ซึ่งในขณะนั้นค้นห้าไปบางส่วนอาจจะเห็นว่าไม่คุ้มค่า แต่สโตรเบลก็ยังคงเดินทางไปเลี้ยงในทุก ๆ กรณีจนแฉะแจ้ง และพระบาทสมเด็จพระปูชนียอดล้ำฯ เองก็ทรงพระปรีชาญาณเลิงเห็นการณ์ไกลตั้งผลประโยชน์ของประเทศที่จะเกิดขึ้นในภายภาคหน้าด้วย จึงได้ทรงยอมรับสันธิสัญญานี้

3. บทบาททางค้านอกระบบ

ผลงานของสโตรเบลนอกรอบหน้าไปจากการทำสันธิสัญญากับอังกฤษและฝรั่งเศสทั้ง 2 ฉบับ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งกับไทยแล้ว สโตรเบลยังให้คำแนะนำแก่รัฐบาลไทยในการทำสัญญารือขอ ทดลองผูกมัดกับประเทศต่าง ๆ ซึ่งแนวทางได้เปรียบเสียเปรียบ ตลอดจนผลที่จะได้รับ รวมทั้งผล

กระบวนการทำสันธิสัญญาของประเทศไทยนี้มีค่าในไทยด้วย แต่ส่วนใหญ่การทำสัญญาระบอนโดยนาย
ต่างประเทศเช่นนี้เป็นงานสืบทอดไปเรื่อยๆ จึงขอยกไปกล่าวรวมไว้ในบทบาทของเวสเทนการ์ด
บทบาทของพระยาภักดิ์ยานไมตรี (เวสเทนการ์ด)

เวสเสเนการครับราชการอยู่กับไทยระหว่าง พ.ศ. 2447 - 2458 เคิมทำหน้าที่
ผู้ช่วยและเลขานุการของสโตรเบล เมื่อสโตรเบลถึงแก่สัญกรรม พระบาทสมเด็จพระปูชนียอดกาฯ
จึงโปรดให้เลื่อนเวสเสเนการคืนคำรับตำแหน่งที่ปรึกษาราชการหัวในสืบต่อทั้งที่ แต่เวสเสเนการค
ไม่สามารถสร้างความรู้สึกน่าเลื่อมใสและประทับใจให้มากเท่าสโตรเบล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า
เสนาบดีและข้าราชการหัวใหญ่และต่างปะท畲มีความรู้สึกเห็นว่าเวสเสเนการคเป็นเก็ก ไม่มีวัยรุ่น
และคุณภาพเท่าสโตรเบล อีกประการหนึ่งอาจเนื่องจากเวสเสเนการคเคยเป็นเพียงผู้ช่วย ไม่มี
ตำแหน่งสูงในวงการเมืองการทูตทางยุโรปมาก่อนพ่อที่จะทำให้เกิดความเสื่อมใสในผลงานได้
อยู่ปฏิบัติงานด้วยจังใจนักเปรี้ยบเทียบระหว่างบุคคลหัว 2 นี้เสื่อมมา

อย่างไรก็ตาม เวสเทนการ์ดสามารถดำเนินงานเป็นผลสำเร็จเป็นส่วนมาก ซึ่งพอจะจัดแบ่งหน้าที่สำคัญของเวสเทนการ์ดได้ดังนี้คือ

1. รวมมือกันสโตรเบลในการทำสันธิสัญญาฉบับแร้งเจสฉบับ พ.ศ. 2447 และพ.ศ. 2450
ฉบับนี้ผลงานของเวสเทนการ์ดในด้านนี้จึงเป็นผลงานแยกเที่ยวกันกับของสโตรเบลที่ได้
กล่าวมาแล้ว เป็นการปฏิบัติตามแผนภารณ์และนโยบายของสโตรเบลทั้งสิ้น

2. การทำสันติสัญญา กับ อังกฤษ ในปี พ.ศ. 2452
เมื่อสหราชอาณาจักร เดินทางมายังประเทศไทย ได้เจรจาสันติสัญญานี้ ที่จะยังไม่สำเร็จสมบูรณ์
แท้ที่เก็บจะได้รับความยินยอมทั้งสองฝ่าย แล้วการที่สันติสัญญานี้ ก็คงกัน
ไว้ในที่สุด อาจเนื่องมาจากความเบื่อหน่ายในการเจรจาที่สักขีดเขียนไว้ เพราะแม้ว่าเวลาสุนทรีย์
จะคำแนะนำโดยแบบเดียวกันของสหราชอาณาจักร ก็คือประสานงานอย่างใกล้ชิดกับราษฎร อังกฤษ ทั้ง
ทางราชการและโดยส่วนตัว เกลี้ยกล่อมฝ่ายไทยโดยเฉพาะองค์พระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าฯ
ให้ทรงเห็นชอบคล้อยตามคำแนะนำในการยกดินแดนให้แก่องค์กุศล แท้การทำสันติสัญญานี้ ไม่ถูกสั่ง
ให้ในเมืองจากทางฝ่ายไทยต้องการประวิงเวลาไว้ เพราะเห็นว่าในไม่ช้า อังกฤษ ก็ต้องคืนสิทธิ
สภาพนอกราชอาณาเขตให้ไทย เมื่อตนที่นางประเทศในยุโรปรึเริ่มศึกษาให้แก่ไทย พระบาทสมเด็จพระ-
ปุลจอมเกล้าฯ ทรงวิพากษ์ว่า อังกฤษจะยึดครองรัฐบาลไทยของไทยไปเป็นล่า ฯ ถึงกับทรงคำนิว่า

ที่เป็นเช่นนี้ เพราะมหากาฬไทยเป็นอีกคำของฝรั่งมากเกินไป ส่วนทางอังกฤษโดยเฉพาะราชบุค
เมษย์ที่นั้นรู้สึกเบื่อหน่ายมาก เพราะต้องโถด้วยรายละเอียดลึกซึ้งกับไทยเสมอ หัวข้อท่อง
ชั้นแข่งขันแผนการและการปฏิบูรณ์งานว่าด้วยไปเพียงให้ครัวเรือนภาษาของตน รวมทั้งท่องท่อสู่กัน
พากนิยมอาภานิษฐ์ที่จะไม่ยอมรับสนธิสัญญาฉบับนี้ แต่สุดสันติสัญญาฉบับนี้ก็สามารถทดลองกันได้
ตามเงื่อนไขที่สหโตรเบลได้จัดวางเอาไว้ ทั้ง 2 ฝ่ายได้ลงนามเขียนสัญญานี้เมื่อ 10 มีนาคม พ.ศ.
2452 และໄດลแกเบลี่ยนส์ตียานเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2453⁴⁰

แท้ก็งดงามเช่นกับการเขียนสัญญากันแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ก็มิใช่จะยุติลงเสียที่เดียว เพราะ
ยังปรากฏความยุ่งยากอันเนื่องมาจากการปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ เช่น

ก. การขัดแย้งกันหมายเบกเกต (Mr.Becket) อุปถัมภ์อังกฤษประจำกรุงเทพฯ ซึ่ง
รักษาการแทนนายเมชิต ซึ่งคลาลันไปเยี่ยมครอบครัวที่อังกฤษ หัวนี้เนื่องจากนายเบกเกต
ห้องการไกทวนายเมลลิกที่ปรึกษาชาวอังกฤษประจำกระทรวงยุทธิธรรมไปใช้ในการร่างข้อนั้นกับ
เกี่ยวกับอำนาจศาล เวสเทนการ์ดเก้าไขโดยการขอตัวนายเมลลิกมาช่วยราชการของตนชั่วคราว
เพื่อที่จะให้สามารถควบคุมไว้ได้ และเป็นข้ออ้างนี้ให้นายเบกเกตติงค์ตัวเขาไป นอกจากนี้
เวสเทนการ์ด ยังได้แจงข้อเข้าใจผิดกันหมายเบกเกตอีกหลายประการ ตรวจตราแก้ไขข้อบังคับ
ค่าตอบแทนโครงสร้าง เคิมของพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีในกรุงฯ รวมทั้งแนะนำให้รัฐบาล
ไทยพยายามยุติปัญหาต่าง ๆ ด้วยรัฐบาลอังกฤษโดยทรงและอย่างรวดเร็ว เพื่อมิให้ฝ่ายอังกฤษ
ถือโอกาสสยกเออนปัญหาอื่น ๆ ขานบ่มังค์ใหญ่อีก

ข. ปัญหาการมองคินเดน เนื่องกับนายวิลเลียมสัน (Mr.Williams) ชาวด้วยเชื้อสายอังกฤษที่อยู่ในฐานะที่ปรึกษาทางการคลังของไทยประจำรัฐในกรุงฯ ห้องการเป็นตัวแทนฝ่ายไทย
ในการโอนเมืองคินเดน และเข้ามาแทรกแซงบุญเกี่ยวในกิจการของไทย พระบาทสมเด็จพระปูชนีย์
จอมเกล้าฯ ไม่ทรงพอใจที่อย่างมาก และที่สุดจัดส่งข้าราชการไทยไปเป็นตัวแทนในพิธีถังกล่าว

ก. ปัญหาการปักบินคินเดน อังกฤษสนับสนุนให้รัฐบาลไทยเหล่านี้เรียกร้องคินเดน
บางส่วนเข้ามาในเขตไทย ซึ่งไทยจำต้องยินยอมอีกเพื่อตัดปัญหาให้เรื่องนี้ยุติลงโดยเร็ว ป้องกัน
มิให้เหตุการณ์อุคคลาดเข้ามาระบุผลบุคคลนี้ได้

จ. ปัญหาการส่งผู้รายชื่อแทน เวสเทนการ์ดเห็นว่าอังกฤษคงจะเป็นฝ่ายเรียกร้อง
เพื่อประโยชน์ของน้ำไทยในการส่งผู้รายแลกเปลี่ยนกันเพิ่มเติมจากที่ทดลองกันไว้ใน พ.ศ. 2454
ซึ่งไทยควรยอมทดลองเพื่อป้องกันเหตุร้าย และจะได้เป็นตัวอย่างให้ชาติอื่นทดลองทำตามด้วย

จ. เมืองสถานะของคนในบังคับสหพันธ์รัฐลาย เป็นบัญชาติยังคงคำราม
ที่ราชบุกเบิกดูษประจำกรุงเทพฯ พยายามจะเปิดการเจรจาให้สำเร็จลงโดยเร็ว เวสเทนการ์ด
ไก่หูก็ชี้แจงว่า บัญชาติไม่ใช่ผลในทางปฏิบัติ เพราะไม่มีคนในบังคับสหพันธ์รัฐลายที่จะหอบรรภ
ก่อนวันเช่นล้วนอยู่กับไทย แต่จุดสำคัญอยู่ที่ความแตกต่างระหว่างคนในบังคับสหพันธ์และคนในบังคับ
สยามเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหาร⁴¹ เนื่องจากคนในบังคับสหพันธ์ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร เกิดความ
ไม่สงบภาคขึ้น เวสเทนการ์ดไก่หูก็ทำให้รัฐบาลไทยเปิดการเจรจาโดยทรงกับราชบุกเบิกดูษ
คนใหม่คือ นายอาเธอร์ ปีล (Mr.Arthur Peel) ตีกว่าที่เพียงแต่จะยื่นขอเสนอท่องเท้นนั้น
และอาจเป็นโอกาสที่สำหรับไทยที่ทำให้อังกฤษสนใจจะทำสัญญาตามนั้นที่ไทยเคยทำกับเนเธอร์แลนด์
เมื่อ พ.ศ. 2444⁴² ที่น่าว่าสำคัญคือ ไทยควรจะหาทางให้รัฐบาลอังกฤษให้คำรับรองที่มีเงื่อนไข
เกี่ยวกับเรื่องชนพื้นเมืองในสหพันธ์รัฐลายและยะโยร์ ที่ไกร์นสิทธิ์สภาพนักชาติจากสันธิ
สัญญาฉบับ พ.ศ. 2452 แต่คงไม่ใช่กรณีก่อนก่อนวันเช่นล้วนๆ ดังนั้นคนเหล่านี้จึงคงซึ่งกัน
ศรัทธาไทยและมีสิทธิ์เหมือนคนไทย เพียงแต่ไม่ต้องเป็นศรัทธาไทย สิ่งที่ควรเรียกร้องคือ เรื่องมุตร
ของคนในบังคับพากน้ำว่า เมื่ออายุครบ 20 ปีจะต้องมีสิทธิ์เลือกตั้งสัญชาติไทยหรืออังกฤษก็ได้

3. การทำสัญญากับจีน รัฐบาลจีนเคยติดต่อหาทางจะขอทำสัญญาทางการค้าข่ายกับไทย
มาตั้งแต่สมัยที่สโตรเบลยังดำรงตำแหน่งอยู่ สโตรเบลไกด์เคยปรึกษากับกรมหลวงเหวงเหงวังฯ ในการ
และการบังคับกฎความคิดเห็นเดียวกันทั้งสองประเทศเด็กประชุมจอมเกล้าฯ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์
ต่อไทยยินยอมทำก็จะกล้ายเป็นมือทาล่านากระยุ่งยากตลอดไป สโตรเบลจึงเสนอให้ไทยผูกพัน
ขอทำสัญญาแบบธรรมดานาแห่ง

ภายหลังเมื่อเวสเทนการ์ดเข้ารับตำแหน่งรัฐบาลจีนติดต่อขอสัมภูมิประจำในไทยอีก
แผนการตั้งกล่าวว่าคนจีนในไทยบางกลุ่มก็ไม่เห็นชอบด้วย ดังปรากฏในจกหมายพระยาธารัชฎา
ความว่า จีนไม่ควรจะก่อเหตุยุ่งยาก เพราะมีคนจีนอยู่ในไทยมาก รัฐบาลไทยก็มีภัยติดต่อคนจีน
แบบเดียวกับที่ทำกับคนไทย ด้วยการทำสัญญากับจีนแบบที่ทำกับญี่ปุ่น คนในบังคับจีนในไทยจะ
หมกมุ่นที่จะไล่ล่าทิ่งๆ ที่เกย์ไกร์น จึงควรทำแต่เพียงว่าคนจีนไปอยู่ที่ไคร์นให้ทึ่กหมาย
ของห้องคืนนั้นเป็นเกณฑ์⁴³

เวสเทนการ์ดให้ความเห็นว่า การที่รัฐบาลจีนคิดจะแต่งตั้งทูตมาประจำกุฎุธยาฯ เกิดจากตนจีนในกรุงเทพฯ เองอย่างเป็นหัวหน้าพากคนจีนค้ายกัน เพราะเห็นเป็นชุมชนพื้นที่จะตั้งกองพลประโภชั่นต่าง ๆ ไว้ นอกจานี้ ฝรั่งเศสยังต้องการเป็นผู้แทนคนจีนในไทย เช่นกัน ซึ่งเวสเทนการ์ดคาดว่ารัฐบาลจีนคงจะไม่ยอมในเรื่องนี้อย่างแน่นอน และรัฐบาลไทยสามารถจะให้เหตุผลที่ไม่ยอมรับค้าแข้งจีนได้ยากกว่าเป็นคนจีนเสียอีก⁴⁴

4. เรื่องสัญญาการันตีกรุงสยาม มหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศสเคยเสนอความคิดเห็นจะให้ไทยเป็นประเทศเป็นกลางในฐานะรัฐกันกราบทบ และที่สุครรัฐบาลอ้างถูกกัน ฝรั่งเศสสามารถเจรจาคล่องทำสัญญาประกันอิสรภาพของไทยเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2439 โดยที่ไทยไม่ได้มีส่วนรับรู้หรือเกี่ยวข้องกับสนธิสัญญานี้เลย⁴⁵ ในกรณีมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชบัญญัติไว้ การที่อ้างถูก ฝรั่งเศสจะทำสัญญากัน ประเทศไทย 2 มีเหตุทางไครับประโภชั่น ไม่ต้องจะเละวิวาหแห่งแต่งงานกันอีกต่อไป สโตรเบลเองก็มีความเห็นคล้ายคลึงกับพระราชนัดรินทร์ และเห็นว่าการที่หง 2 ประเทศไทยคล่องกันจะมีผลเปลี่ยนแปลงต่อสภาวะเหตุการณ์ของไทยจากที่เคยทดลองกันไว้ สโตรเบลเห็นว่าสัญญานี้จะเป็นประโภชั่นท่อไทย ก็อต้าฝรั่งเศสยอมให้สัญญานี้จะช่วยจัดอิทธิพลของฝรั่งเศส ด้วยไม่ให้เกิดสงครามว่าฝรั่งเศส เทเรย์มคิดจะรุกรานไทยอีก การทดลองกันได้จึงน่าว่าเป็นผลดี เป็นการยุติปัญหาต่าง ๆ⁴⁶ ทั้งกับไทย และอาบาริเวตอ่อน ๆ หัวโลก

การรับประกันเมืองไทยให้เป็นกลางนี้ยังคงสืบต่อมาตั้งระยะที่เวสเทนการ์ดเข้าดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการหัวไว้ เวสเทนการ์ดให้ไว้ให้เห็นถึงความสำคัญของสนธิสัญญาที่ทำกัน ฝรั่งเศส ขณะเดียวกันก็เน้นถึงความจำเป็นที่ควรยกเลิกคืนเดนในเขตอิทธิพล ซึ่งถึงแม้จะไม่ใช่ประโภชั่นจากการยกเลิกคราวนี้เพราะ ไทยต้องยกคืนเดนเหล่านั้นให้อังกฤษและฝรั่งเศสไป เก็บอนุมัติแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นผลที่ทางจิตใจเกิดขึ้นในไทย⁴⁷

5. หน้าที่ค้านอ่อน ๆ เวสเทนการ์ดให้ความเห็นคำแนะนำแก่เสนานบตีกระหารัง ต่าง ๆ และปรากฏผลงานเป็นที่พอกพระราชนฤทธิ์อย่างมาก ถึงปรากฏว่าเมื่อนายเบกเกอร์ราชทูต อังกฤษซึ่งถูกตั้งเรื่องการใช้สัญญา เวสเทนการ์ดให้ตอบอธิบายที่แจ้งในนามของรัฐบาลไทยว่า ต้องการทดลองอย่างไรบ้างกับรัฐบาลอังกฤษ หลังจากนั้นจึงจัดทำเป็นรายงานขึ้นทูลกรมหลวง-เท wahang โรมปการ ซึ่งทรงเห็นชอบว่า และเห็นว่าเวสเทนการ์ดทำเพื่อประโยชน์ของรัฐบาลไทย

อย่างเห็นชัดว่า “ฉันเห็นด้วยกันท่านในกำหนดที่คุณเข้าไป ส่งส่วยรักษาผลประโยชน์ของเรารไว”⁴⁸

ส่วนหน้าที่ที่เกี่ยวกับเมืองไทยที่มีอยู่บ้าง เช่น เมื่อคราวที่เกิดภัยแล้งก่อการวุ่นวายในปีตามนี้แล้วหนี้ไปออยู่ที่ไทรบุรี กรมหลวงคำรงราชานุภาพ เสนนาที่เมืองไทรทองปรีกษา กับเวสเตรนการ์ด เพื่อหาทางป้องกันไม่ให้เกิดเรื่องแบบนี้ขึ้นอีก และในบางครั้งเวสเตรนการ์ด ก็ช่วยร่างจดหมายโดยตัวเองระบุหัวข้อความเดียวกันที่เสนอมาด้วย⁴⁹

ในภายหลังเมษายน้ำก็ยังไม่ตรึงจะลากลับไปเยือนบ้านที่สหราชอาณาจักรอีก แต่จัดหาอยู่ในเข้ามารับคำเช่นนั้นแทน แต่พระยาภักดิ์ยานไม่ตรึงคงปฏิบัติหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ เช่นถ่ายความคิดเห็นเกี่ยวกับการเกิดสังคมรายโอลิครัฐที่ 1 ใน พ.ศ. 2457 ว่าคงจะไม่เป็นอันตรายต่อมืออาชญา เป็นกลางของไทย และเรื่อว่าไทยควรจะยึดเรื่องสินค้าของเยอรมันซึ่งอยู่ในน่านน้ำไทย ไว้เป็นกำลังต่อไปในอนาคต⁵⁰ ส่วนการจัดทำข่าวอบรมรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านน้ำไทย ที่สืบทอดจากคนในไทยมีท่าให้ลามาก เพราะอยู่ระหว่างเวลาสังคมนั้น จึงไม่ค่อยมีการออกจาบ้านไปท่อง

งานขึ้นสำหรับอุปกรณ์ของพระยาภักดิ์ยานไม่ตรี ต่อการเริ่มและร่างสนธิสัญญา ระหว่างไทยกับสหราชอาณาจักร พ.ศ. 2398 เมนส์สัญญาใหม่นี้ดำเนินการอยู่ตั้ง 5 ปี สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2463 ที่ปรึกษาประจำสำนักพระราชวังการต่างประเทศของไทยระบุตนั้นคือนายเจมส์ พระยาภักดิ์ยานไม่ตรีส่วนสำคัญที่ ๑ ที่ให้ลาออกจากราชการในไทยไปแล้วก็ตาม บทบาทตนนี้ ก็คือพยายามเจรจาอธิบายให้ทั้งสองฝ่ายคิดเห็นต่อไปกันได้ ข้าวใจดึงสถานการณ์ และสภาวะแวดล้อมของไทย พร้อมทั้งนี้แจ้งให้สหราชอาณาจักรทราบในสหราชอาณาจักร อีกด้วย แต่ การเจรจาคราวนี้ไม่สำเร็จเนื่องจากระหว่างนั้นสหราชอาณาจักร กำหนดระยะเวลาที่จะร่วมในสังคมรายโอลิครัฐที่ 1 อย่างไรก็ตาม ร่างสนธิสัญญาทั้งกล่าว ที่ปรึกษาประจำสำนักพระราชวังการต่างประเทศคือนายฟรานซิส บี. เซย์ร์ (Francis B. Sayre) ⁵¹ ได้นำไปใช้ในการทำสนธิสัญญากับสหราชอาณาจักร และประเทศไทยในปี พ.ศ. 2468-2469

บทสรุป

ที่ปรึกษาราชการหัวไว้เป็นตำแหน่งที่สำคัญและมีอิทธิพลก่อนซ่างมาก ทางการไทยจึงต้องคัดเลือกอย่างระมัดระวัง โดยพิจารณาจากความสามารถ คุณลักษณะ ประณีต กับภารกิจที่มีให้กับเจ้าพระยาอภิรัชต์ แต่ในขณะนี้ของเจ้าพระยาอภิรัชต์ ชาวเบลเยี่ยมนั้น หง. ๆ ที่เป็นผู้มีความสามารถทางกฎหมายระหว่างประเทศ และทางการเมืองอย่างสูง แต่กลับไม่ได้ เสด็จบทบาททางค้านการต่างประเทศเท่าที่ควร โดยเฉพาะในการทำสัญญากับฝรั่งเศสฉบับ พ.ศ.

2436 หง.นี้ เพราะฝรั่งเศสขัดขวางไม่ยอมรับเจรจา กับเจ้าพระยาอภิรัชต์ นานาประเทศในความสามารถของเจ้าพระยาอภิรัชต์ อาจจะช่วยเหลือให้สำเร็จ ส่วนประเทศไทยเป็นประเทศที่มีอิทธิพล เมืองพนมเปญเป็นกลางแท้ที่เป็นประเทศเล็ก ต้องอาศัยฝรั่งเศสอยู่เสมอจึงไม่มีอำนาจ อิทธิพลเพียงพอจะหนุนหลักเจ้าพระยาอภิรัชต์ ให้ป้องกันการรุกรานเอาเบร์ยนของฝรั่งเศสได้ นอกจากนี้ ยังอาจเป็นไกว่าจะเน้นไทยยังไงไว้วางใจเจ้าพระยาอภิรัชต์มากหอ เพราะเพียงจะเข้ามารับราชการ จึงเกรงว่าจะมีอคติเข้ากับพวกผู้ชายคนอื่น แต่เมื่อanalyse ไปเจ้าพระยาอภิรัชต์ แสดงความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติงานเพื่อไทยอย่างเต็มที่ ผลงานล้วนใหญ่เป็นทางค้านการพื้นเมือง ปรับปรุงกิจการภายใน และให้คำปรึกษาแนะนำต่าง ๆ ถึงที่ก่อความแล้ว จึงได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลไทย และจากพระบาทสมเด็จพระปุลจอมเกล้าฯ อย่างสูง เช่นการที่ได้รับแต่งตั้งเป็น 1 ใน 5 ของคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน สำหรับองค์ญส์สำเร็จราชการแทนพระองค์ใน พ.ศ.

2440 ไทยเห็นประโยชน์ที่จะให้ที่ปรึกษามาช่วยเหลือราชการต่อไป ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขา พระราชนครินทร์ " ... ความคิดซึ่งจะหาคนเข้ามาอยู่ข้างนอกบ้างที่จะไม่เห็นเป็นการสำคัญ เพราะเหตุว่าเจ้าพระยาอภิรัชต์ ถึงจะทำให้หายไปได้ การที่ทำผิดให้เสียหัวใจไปก็มีจริงอยู่ อีกประการหนึ่งเป็นที่ให้ฝรั่งไม่พอใจฉะนี้เรามีฝรั่งเข้ามาเป็นปีกทาง มีก็จะพยายามบังคับให้อาชันะเอาแพ้กันในส่วนฝรั่งต่อฝรั่งเป็นทัน ... " 52

ส่วนแนวทางในการปฏิบัติงานของเจ้าพระยาอภิรัชต์ ปรากฏในพระราชหัตถเลขา ฉบับเดียวกันนี้ " ... โดยจะร่างหนังสือขึ้น รู้อยู่ว่ามันยังไม่ดี แต่ก็ไม่ผู้ใดที่อาจจะออกความเห็นถึงลงมือเท่าไหร่เขียนเจ้าพระยาอภิรัชต์ ... เมื่อเจ้าพระยาอภิรัชต์อยู่มีประโยชน์มากโดยทางกระทรวงต้องทราบ แต่ไม่ใช่เป็นอย่างโปรดมิสເຕອ ประโยชน์ที่มีนั้นคือเจ้าพระยาอภิรัชต์ เป็นกองกลางร่างหนังสือให้ทราบกระทรวงทั้งค่ายกัน ถ้าออกความเห็นใหญ่ชี้ถูกต้องกัน

ทางภาษาไม่เปรียกษาเพื่อความเห็นความคิดเที่ยวกัน และเจ้าพระยาอภิรักษานี้เป็นคนมีความพยายาม ถูกพาใจในการโต้เดียงมาก ใช้แต่เห็นนั้นยังเป็นผู้ซึ่งคอมมาฟ้องในความคิดเห็น อันซึ่งเห็นว่าผิด ถูกในการอันใดซึ่งเห็นว่าเฉื่อยชักกีเข้ามาฟ้องให้เร่งรัดว่า กรณีดำเนินไปได้อย่างนี้มาก เพราะความต้องการคนอย่างเป็นเจ้าพระยาอภิรักษานี้ไม่สู้มีทั้งไป มีอยู่ เด่นในบางคนมีทั้งเราเป็นคน ....⁵³

การจัดทำที่ปรึกษานั้นตามมาดื่ม สโตรเบลและเวสเตนการ์ด ให้เลือกชื่อชาวอเมริกัน เพาะเห็นว่าเป็นประเทษชาวอเมริกันที่เป็นกลางและรักความยุติธรรม กะจะอุดหนุนไทยให้มากกว่าเมื่อครั้งของเจ้าพระยาอภิรักษานา แต่ปรากฏว่าการปฏิบัติงานที่สำเร็จผลของสโตรเบล และเวสเตนการ์ดนี้ เกิดจากความสามัคคีและสติปัญญาของบุคคลทั้ง 2 อง โดยไม่ได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลของตนตามที่ไทยคาดหวังไว้แต่นั้น ทั้งนี้เพราะรัฐบาลสหราชอาณาจักร ไม่แต่แรกแล้วว่าจะห่วงความรับรองอุดหนุนของกระทรวงการต่างประเทศสหราชอาณาจักร เมื่อสโตรเบลกับเวสเตนการ์ดเข้ารับหน้าที่จึงมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในลักษณะของงาน นั้นๆ ที่ทองเผชิญและเตรียมพร้อมที่จะหากนับถือเช่นความยากลำบากที่จะเกิดขึ้นในการปฏิบัติหน้าที่

บทบาทของสโตรเบล ส่วนใหญ่เป็นค้านกิจการต่างประเทศ คือการทำสนธิสัญญา กับมหาอำนาจ แสดงให้เห็นความไว้วางพระทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ที่มีต่อสโตรเบล ทรงเนพระทัยว่าสโตรเบลจะใช้ความสามัคคีปฏิบัติงานด้วย ๆ เพื่อประโยชน์ของไทย และยังแสดงถึงบทบาทและอิทธิพลของสโตรเบลที่สามารถดำเนินการให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และคณะรัฐบาลไทยคล้อยตามข้อเสนอให้ยกคืนเดบงบางส่วนให้แก่มหาอำนาจเพื่อผลประโยชน์ที่ไทยต้องการคือ ยกพระตะบอง เสี้ยงราฐ ศรีสิงห์ ให้แก่ฝรั่งเศสในสนธิสัญญาฉบับ พ.ศ. 2450 และยกไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปลิศให้อังกฤษในสนธิสัญญาฉบับ พ.ศ. 2452 แต่ทั้งนี้การ วินจัยขึ้นสุดท้ายซึ่งอยู่กับรัฐบาลไทยที่เห็นทางจะได้รับประโยชน์ มิใช่ทุกผลงานที่เปรียกษาไปหมดทุกสิ่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงกล่าวถึงสโตรเบลไว้ในพระราชหัตถเลขา พระราชทานหมายของสโตรเบลว่า สโตรเบลเป็นคนดีมีความสามัคคี เป็นเพื่อนที่เจริญ และมีความป้องกันประเทศไทย เป็นคนกว้างขวาง และเป็นที่ชื่นชอบนับถือของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่คบหาสนานกัน การอัญกรรมของสโตรเบลทำให้รัฐบาลรู้สึกเสียหายและ

ยุ่งยากมาก⁵⁴ สำหรับความเห็นของชาวต่างประเทศที่เกี่ยวข้องค่ายล้วนแต่กล่าวว่า สโตรเบล มีอำนาจอิทธิพลอย่างมากต่อการบริหารของไทย โดยเฉพาะชาวอเมริกันที่เป็นชาติเดียวกันกับ สโตรเบล ซึ่งอาจเพราความภูมิใจในคนป่าติดจึงราย�回หรือกล่าวถึงอย่างมืออดีตไปบ้าง เช่น ในรายงานพุทธศรีสุธรรมะทรงการทางประเทศไทย พ.ศ. 2449 ว่า วงการบริหารของไทย มีความเชื่อถือสโตรเบลเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และเปรียบสโตรเบลเหมือนจุดรวมความมุ่งหมาย ตลอดจนการประสานงานของรัฐบาลไม่เคยปฏิบัติกันมาก่อน⁵⁵

ส่วนพระยาภักดิယานไม่ตรึนนี้ บทบาทและผลงานไม่ค่อยปรากฏเป็นชัด เพาะท่านไม่ใช่ เป็นงานที่ช่วยเหลือหรือรับสืบทอดมาจากสโตรเบลให้คำแนะนำลุล่วงอย่างมีระเบียบ ก็เป็นการเรื่อง โครงการใหญ่เช่นมาส์เตอร์ในสัมมัยของที่ปรึกษากันต่อ ๆ มา เช่น การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาที่ ไม่เป็นธรรมกับสหราชอาณาจักรอย่างไร ก็ตาม พระยาภักดิယานไม่ตรึนเป็นที่ไว้วางใจ และรักใคร่ของคนไทยทุกคนอย่างมาก เพราะเผยแพร่บทสมเด็จพระมงคลเทพฯ ให้ ทรงกล่าวถึงพระยาภักดิယานไม่ตรึนไว้ว่าเป็นคนฉลาด มีความผันคงและเชื่อสัตย์มาก เป็นมิตรที่ดีของ คนไทย ทำทุกสิ่งเพื่อผลประโยชน์ของไทย ณ ที่สamacm กว่าจะมีความรู้สึกเหมือนกันว่าพระยา- ภักดิယานไม่ตรึนเป็นคนไทยด้วยกัน ทรงเปรียบพระยาภักดิယานไม่ตรึนเหมือนหยาดน้ำใส่ที่ทำให้เป็นกิน ของไทยชุมชน⁵⁶

ชาวอเมริกันอื่น ๆ ให้ความเห็นว่า พระยาภักดิယานไม่ตรึนเป็นคนทำงานจริง แต่ค่อน ข้างจะทำแล้วหัก ไส้สร้างความยิ่งใหญ่แห่งห่วงโซ่ชาวไทยและชาวต่างประเทศในไทย แต่ บางคนที่มีความเห็นตรงข้าม เช่นนาย约瑟夫·บูร์ก ข้าราชการกระทรวงการทางประเทศไทยสหราชอาณาจักร กล่าวไว้ว่าเมื่อ พ.ศ. 2459 ว่า พระยาภักดิယานไม่ตรึนเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของชาวอังกฤษมากกว่าชาว อเมริกันเอง เพราะไม่ค่อยได้ช่วยอุดหนุนสถานทูตในไทย เท่าที่ควร⁵⁷ ส่วนพระยาภักดิယานไม่ตรึน ไอก็กล่าวถึงน้ำเสียงอุบมุกหมายของคนเรา จะพยายามปฏิบัติราชการอย่างที่สุด เพื่อเปลี่ยน ภูมิประเทศฯ เก่า ๆ ให้เป็นวัฒธรรมแบบใหม่อย่างที่ใช้กันอยู่ทั่วไป คือ พยายามนำความเจริญมาสู่ไทย และเมื่อไทยเจริญขึ้นรอดพ้นอันตรายจากมหาอำนาจจักรวรรดินิยม พระยาภักดิယานไม่ตรึนจึงเสนอ ความเห็นว่าไทยไม่จำเป็นต้องมีที่ปรึกษาท้าวไปอีก

จะเห็นได้ว่าสภาวะการณ์ที่จำเป็นทั้งภายในและภายนอกประเทศไทย ทำให้ไทยต้องร่วมงานช้าๆ ทางประเทศเข้ามารับราชการ เป็นทั้งที่ปรึกษาและข้าราชการในระดับต่าง ๆ บุคคลเหล่านี้ได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ไทยอย่างมาก แต่เมื่อถึงเวลาสมควร ก็อพนธุการณ์ เนาคลอมหัว ๆ ไปศีร์ คนไทยมีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติงานได้โดยลำพัง รัฐบาลไทย จึงเลิกจ้างที่ปรึกษารายการหัวไป ยังคงมีเพียงที่ปรึกษาและข้าราชการอื่น ๆ สืบมาจนเลิกกลับไป ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช หลังจากการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หากรัฐบาลไทยยังคงร่วมงานช้าๆ ทางประเทศเข้ามารับราชการ ที่ว่าด้วยเรื่องอื่กในรูปของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ ให้คำแนะนำแก่ยังกับเรื่องที่ตนชำนาญ จึงอาจเป็นได้ว่าผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้เป็นการปฏิรูปจาก ระบบที่ปรึกษารายการนี้เอง แต่คงหนาที่ไว้จำกัด ไม่มีอำนาจมาก เช่นที่ปรึกษาในสมัยก่อน

เชิงอธิบาย

1. พระราชนัดลักษณะรัชกาลที่ 5 พระราชนานพพระยาวิสุทธิสุริยวงศ์ ฉบับวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2442^๑, พระราชนัดลักษณะ และหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเศษคุณธรรมที่ ร.ศ. 113 – 118.
2. เรื่องเกี่ยวกับ "พระราชนัดลักษณะรัชกาลที่ 5 พระราชนานพพระยาวิสุทธิสุริยวงศ์" ฉบับวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2442^๒
3. เรื่องเดิม。
4. สมเด็จเจ้าฟ้า กรมพระยานริสราธนุวีวงศ์ และ สมเด็จกรมพระยาคำรังราชานุภาพ, สารสนับสนุน เกจิ ภาคที่ 44, หน้า 41.
5. กองจกหมายเหตุ กรมศิลป์ฯ, เอกสารรัชกาลที่ 5, เล่มที่ ๑/๒ สำเนาที่ 19014 ลายพระหัตถ์กรมที่นิ่นคำรงราชานุภาพ กรมหลวงเทเววงศ์ฯ โรมปาร, ๓๐ มกราคม พ.ศ. 2434.
6. กรมศิลป์ฯ, ตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์ หน้า ๘๐.
7. กองจกหมายเหตุ กรมศิลป์ฯ, เอกสารรัชกาลที่ 5, เล่มที่ ๑/๒/๒ จกหมาย พระยาอธิราชวราห์ ถึง พระยาสุริยานุวัตร, ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. 2445.
8. เรื่องเกี่ยวกับ, สำเนาขอตกลงทำสัญญาจ้างนายเวสเทนการ์ด, ๑๑ มีนาคม พ.ศ. 2446.
9. กองจกหมายเหตุ กรมศิลป์ฯ, เอกสารรัชกาลที่ 5, เล่มที่ ๑/๑๑ ลายพระหัตถ์ กรมหลวงเทเววงศ์ฯ โรมปาร กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, ๒๕ มีนาคม พ.ศ. 2451.
10. เรื่องเกี่ยวกับ, บรรทึกข้อพระราชนัดร์รัชกาลที่ ๖ กับพระยาภักดิยานไนตรี, ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. 2456.
11. Kenneth T. Young, "The Special Role of American Adviser in Thailand 1902-1949", *Asian Magazine*, No. XIV, ๔.
12. กองจกหมายเหตุ กรมศิลป์ฯ, เอกสารรัชกาลที่ 5, เล่มที่ ๑/๓ จกหมายเจ้าพระยา อภัยราชอาภิเษกนายโกรช, ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. 2442.
13. กองจกหมายเหตุ กรมศิลป์ฯ, เอกสารรัชกาลที่ 5, เล่มที่ ๓/๙ ปีก ๒ พระราชนัดลักษณะรัชกาลที่ ๕ พระราชนานพกราบบังคมทูลรัตน์, ๒๖ มีนาคม ๒๔๔๔.

14. ราชกิจจานุเบนถ่า เล่มที่ 43, หน้า 1037.
15. หนังสือเจ้าพระยาหิธรรม (ละเออ ไกรฤกษ์) พิมพ์ในงานพระราชนิเวศน์สำราญ-
มหิดล พ.ศ. 2499, หน้า 51 - 54.
16. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์ปาร์, เอกสารรัชกาลที่ 5, เล่มที่ อ. 1/6 เรื่องความเห็น
นายยศกิจมนัสวัชราชการต่าง ๆ และดังที่ประชุมปรึกษาภูมาย, "หนังสือเจ้าพระยาอภัย-
ราชบุตรเกล้าฯ วายรัชกาลที่ 5", 1 กันยายน พ.ศ. 2437.
17. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์ปาร์, เอกสารรัชกาลที่ 5, เล่มที่ ต. 2/8 ปีก 2
"หนังสือเจ้าพระยาอภัยราชบุตร เกษบัณฑุรัชกาลที่ 5".
18. กระทรวงมหาดไทย, "พระราชบัญญัติจัดการเรียนรู้ภาษาไทย เกี่ยวกับนโยบาย
การสุขาภิบาล", พระราชบัญญัติกฤษณาธิคุณรัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับการกิจของกระทรวง-
มหาดไทย เล่ม 1, หน้า 234.
19. กองวรรณคดี กรมศิลป์ปาร์, เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรี世รัตนราชทินนาม
พระบรมราชชนนีในรัชกาลที่ 6 และ 7, หน้า 44.
20. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์ปาร์, เอกสารรัชกาลที่ 5 เล่มที่ ต. 2/2 เรื่องนายยศกิจมนัส
นำสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และพระเจ้าลูกยาเธอ ออกไปศึกษาวิชาเมืองนอก,
"จกหมายนายยศกิจมนัสบุตรกรมหลวงเทวะวงศ์โรบก", 17 เมษายน พ.ศ. 2435.
21. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์ปาร์, เอกสารรัชกาลที่ 5, เล่มที่ ต. 2/3 "จกหมาย
เจ้าพระยาอภัยราชบุตร เกษบัณฑุรัชกาลที่ 5", 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2438.
22. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์ปาร์, เอกสารรัชกาลที่ 5 เล่มที่ ต. 2/4 ปีก 3 "หนังสือ
เจ้าพระยาอภัยราชบุตร เกษบัณฑุรัชกาลที่ 5", 2 เมษายน พ.ศ. 2439.
23. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์ปาร์, เอกสารรัชกาลที่ 5, เล่มที่ บ. 18 1/4 "จกหมาย
นายยศกิจมนัสสิงลอร์คเรย์", 26 เมษายน 2436.
24. เรื่องเคียวแก้น, "จกหมายนายยศกิจมนัสสิงลอร์คเรย์", 2 เมษายน พ.ศ. 2436.
25. กระทรวงการคลัง ประเทศไทย, เล่มที่ 2.3 ปีก 5, "จกหมายพระยาสุริยาทุกกรรมหลวง
เทวะวงศ์", 22 ตุลาคม พ.ศ. 2442.
26. กองบรรณาธิการ กระทรวงการคลัง, เอกสารเพจที่ 14 "จกหมายกรมหลวงเทวะวงศ์
เกษบัณฑุรัชกาลที่ 5", 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2439.

27. จกหมายสโตรเบล ถึงนายอีเลียต, 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2447, จากบทความ
เรื่อง "บทบาทที่บริษัทชาวอาเมริกัน" ของนายเคนเนธ ที่ ยัง, เอกสารเพิ่มที่ 14.
28. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเพิ่มที่ 2.10 เรื่องที่ 7, "จกหมาย
นายสโตรเบลภูมิกรรมหลวงเทเววังช์", 25 ธันวาคม พ.ศ. 2447.
29. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเพิ่มที่ 2.6.1 แผนกสนธิสัญญา
เรื่องสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส, "สโตรเบลภูมิกรรมหลวงเทเววังช์", 30 เมษายน พ.ศ. 2441.
30. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเพิ่มที่ 2.11 เรื่องที่ 4 แผนกสนธิสัญญา
เรื่องสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเววังช์กรานบังคุมทูลรัชกาลที่ 5",
13 มิถุนายน พ.ศ. 2447.
31. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเพิ่มที่ 2.10 เรื่องที่ 7 แผนกสนธิสัญญา
เรื่องสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส, "จกหมายสโตรเบลภูมิกรรมหลวงเทเววังช์", 25 ธันวาคม 2447.
32. Foreign office Paper, London, 422/6I, Memorandum by Wister, March 23,
1907.
33. สายจิตต์ เนินทร์, การเสียรัฐให้ญี่ปุ่น กลับคืน ครองกานู ปลิศของไทยในເທົ່ານັ້ນ
ໃນຮ້າສໍມ້ຍ້ຮັກລື 5, ວິທະນີພັນຮ່າມຫາເປັນທີ່ຈຸ່າລັງກອບພາວິທາລີ້ຍ พ.ศ. 2507,
หน้า 218 - 223.
34. สมเด็จพระยาคำรังราชานุภาพ, ประชุมพงศ์วงศารากาที่ 2, หน้า 79 - 82.
35. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, หมวดสนธิสัญญา เรื่องสนธิสัญญาสยาม-
อังกฤษ, เพิ่ม 1.8 ปีก 1 "บันทึกสโตรเบล", 4 ธันวาคม พ.ศ. 2450.
36. เรื่องเกี่ยวกัน.
37. เรื่องเกี่ยวกัน, "จกหมายสโตรเบลถึงนายเยชิล", 2 กันยายน พ.ศ. 2448.
38. เรื่องเดิม.
39. เรื่องเกี่ยวกัน.
40. กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือถูกประมวลสันธิสัญญา
เลข 2 พ.ศ. 2413 - 2462, เรื่องสนธิสัญญาและกฎหมายทั่วไปกีรษท่วงประเทศไทย
กับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ, "สันธิสัญญาระหว่างองค์กรดุษฎีและไทย"
พ.ศ. 2452, หน้า 173 - 182.
41. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเพิ่มที่ 1.2.4 "จกหมายเวสเทนกร"
42. ภูมิกรรมหลวงเทเววังช์", 10 สิงหาคม พ.ศ. 2452.

42. เนเนอร์แลนด์ยอมให้บุตรของคนในบังคับของตนที่เกิดในเมืองไทย เมื่อปีอ้ายครบ 18 ปีบริบูรณ์ จะต้องอยู่ในบังคับไทย.
43. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์การ, เอกสารรัชกาลที่ 5 เพมที่ ๑. ๖/๒ "ลายพระหัตถ์ กรมหลวงคำรังษูลกรรมหนึ่งประจุนกิติบดี", 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2450.
44. เรื่องเดียวกัน, ฉบับที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2453.
45. กองสันธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือชุดประมวลสันธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413 – 2462. หน้า 153.
46. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์การ, เอกสารรัชกาลที่ 5, เพมที่ ๑. ๒/๘ "พระราชหัตถ์เดียร์ชากลที่ 5 พระราชนานกรมหลวงเทเววงศย", 13 เมษายน พ.ศ. 2448.
47. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์การ, เอกสารรัชกาลที่ 5, เพมที่ ๑. ๖/๘ "นายเวสเตนการ์ด ภูลกรรมหลวงเทเววงศย", 1 สิงหาคม พ.ศ. 2452.
48. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเพม 1.11.2 "จศหมายเวสเตนการ์ด ภูลกรรมหลวงเทเววงศย", 25 สิงหาคม พ.ศ. 2454.
49. เรื่องเดียวกัน, "จศหมายพระยาภักดิยาณไมตรีภูลกรรมหลวงคำรังราชานาภาพ", 1 มกราคม พ.ศ. 2456.
50. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสาร เล่ม 6 ตอน 4 "จศหมายพระยาภักดิยาณไมตรี ภูลกรรมหลวงคำรังราชานาภาพ", 9 กันยายน พ.ศ. 2457.
51. นายฟรานซิส บี แยร์ ค้อมาไดร์บ์พระราชนานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาภักดิยาณไมตรี กันที่ 2 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.
52. "พระบรมราโชวาทและพระราชนหัตถ์เดียร์ชาพระราชนูวัตต์", 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2444. พิมพ์ในงานพระราชนานเพลิงสำหรับชาติริยานุวัตต์, พ.ศ. 2479.
53. เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.
54. กองจดหมายเหตุ กรมศิลป์การ, เอกสารรัชกาลที่ 5, เพมที่ ๑. ๒/๘, "พระราชหัตถ์เดียร์ชา รัชกาลที่ 5 พระราชนานเด่นงามడิรลีน สโตรเบล", กันยายน พ.ศ. 2451.
55. Kenneth T. Young, "The Special Role of American Advisers in Thailand 1942 – 1945". Asia Magazine, No. XIV, 19.
56. เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.
57. เรื่องเดียวกัน, หน้า 20 – 23.

รายชื่อเอกสารทางวิชาการที่จัดพิมพ์เบื้องต้น

- (1) เอมมาลี่ ราชภัณฑ์รักษ์. พัฒนาการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ. 2435 – 2475. เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/001 (พฤศจิกายน 23)
- (2) ลำพรล นวนบูรล็อ. สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทย. เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/002 (พฤศจิกายน 23)
- (3) พัชรินทร์ เปี้ยมสมบูรณ์. การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2411-2478 เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/003 (ธันวาคม 2523)
- (4) พวงเพชร สุรัตน์กุล. เบรรี่ญี่ปุ่นเพื่อผลงานของเล่นนาฬิกะระหว่างเกษตรกรอาชีวกรรม พ.ศ. 2435 – พ.ศ. 2475. เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/004 (มกราคม 24)
- (5) ชุมพูห นาคีรักษ์. บทบาทของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/005 (กุมภาพันธ์ 24)

รายชื่อเอกสารทางวิชาการที่กำลังจะดำเนินการจัดพิมพ์

- (1) ภูสิต ภูชาติ. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2394- พ.ศ. 2475.
- (2) กานุจัน ละ่องศรี. การลดรายได้ทั่วโลก : วิเคราะห์จากการพัฒนาประเทศไทย ในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (พ.ศ. 2411 – 2453)
- (3) สมัยโถม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือ ของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 – พ.ศ. 2475.
- (4) สุนทรี อารยะไวย์. การพัฒนาระบบการคลังประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2431- พ.ศ. 2493.
- (5) สุการณ์ โอเจริญ. ชีวิตอยู่ในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะครอบครัวในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนบน.

รายชื่อคณะกรรมการบริหารบุคลากรโครงการคำรำลังคณศาสตร์และมนุษยศาสตร์

1. นายเสนห์ จำริก	ประธานกรรมการ
2. นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธานกรรมการ
3. นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อุยธยา	กรรมการ
4. นายอวัชชัย ยงกิตติกุล	กรรมการ
5. นายสุเทพ สุนทรเกสช์	กรรมการ
6. นางสาวสกันต์ ชัยประสาทน์	กรรมการ
7. นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
8. นายนรนิติ เศรษฐุมตร	กรรมการ
9. นายเฉลิม ทองครีพงศ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
10. นายนพินทร์ อ้อสวัสดิ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
11. นายเกริกเกียรติ พิพัฒ์เดร่องธรรม	กรรมการและเหรียญกุล
12. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
13. นายรังสรรค์ ชนะพรกัมธ์	กรรมการและผู้จัดการ